БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

ИЮЛЬ
31
СУББОТА
№ 183 (8643).
Өртээ 2 коп.

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

ЭШТЕР. ТЕМПИНИ УЛАМ ДҮРГЕДЕДИИЛ!

Республикада мал чеминиң белеткели

Тоску беш чылда мал болгаш чер ажылының продуктуларын бүдүрерин 1,5 катаптан эвээш эвес кылдыр көвүдедир сорулганы СЭКП-ниң XXIV съездизи кодээ ажыл-агыйның ажылдакчыларының мурнунга салган.

Ол сорулганы күүседир төлээде, ниитиниң мал ажылынга херегээр эки шынарлыг чем бүдүрерин көвүдедири эргежок чугула. Тараа болгаш мал чемнери бүдүрерин көвүдедир талазы-биле республиканың колхозтарынга база совхозтарынга 1971—1975 чылдарда кылып чорудар хемчеглерни ажылдап кылган. Малды бодуун, чуктуг болгаш концентраттыг чемнер-биле четтир кылдыр хандырарын ында баш удур көрүп турар.

Республиканың колхозтары болгаш совхозтары бо чылын 127 муң тонна сигенни, 360 муң тонна силосту белеткеп, 80 муң тонна концентраттыг чемнерни уруп алыр ужурлуг. 3760 га сиген шөлдериниң, шыпаалдарының, одарларының үндезин экижидилгезин чорудар, бо чылын 1500 гектар шөлге үр ажыглаттынар культурлуг одарларны организастаар.

Бо чайын 4 муң тоннадан эвээш эвес сенажты салыр, 300 тонна витаминниг сиген далганын белеткээр, 1000 тонна сигенни күштүг салгыннадыышкын-биле кургадыр болгаш 11 муң тонна сигенни тырып прессетээр апаар.

Ам республиканың районнарында сиген белеткелиниң планын күүсеткениниң хуузун июль 27-деги байдал-биле көргүзе каапта:

Таңды	13,1
Эрзин	10,5
Чөөн-Хемчик	9,2
Тес-Хем	8,9
Каа-Хем	6,6
Тожу	5,4
Улуг-Хем	3,9
Мөңгүн-Тайга	2,7
Бии-Хем	2,6
Барыын-Хемчик	1,5
Бай-Тайга	1,3
Кызыл х-е	1,1
Өвүр	0,7

Июль 27-ниң медээзи-биле алырга, республиканың колхозтары болгаш совхозтары 8 муң тонна хире сигенни, 1780 тонна будук-бүрүнү, 700 тонна силосту, 174 тонна сенажты болгаш барык-ла ийи тонна сиген далганын белеткеп алган болуп турар. Кылдынган чүүлдер кончуг эвээш.

Чоокта эрткилээн чаашкыннарның соонда, анаа болгаш тарымал сигеннер чер болганда аажок үнүп келген. Ак черлерни машина-биле, ыяш иштин, хараган аразы черлерни хол кадыры-биле кезип болур апарган.

Таңдының ажыл-агыйларында мал чеминиң белеткели организастыг чоруп турар. Ында 16,7 муң тонна сигенни белеткээр турган, ам 2500 тоннаны белеткээн. Чөөн-Хемчиктиң ажыл-агыйлары 1300 ажыг тоннаны, Каа-Хемниң ажыл-агыйлары 1000 ажыг тоннаны белеткээш, сарааттап алган.

Тожу районда «Тоора-Хем» совхоз силос салырынче кирген, 700 ажыг тонна силосту белеткээн. «Межегей», «Элегес», «Саян», «УТКА 25 чылы» совхозтарның, кодээ ажыл-агыйның Дүржулга станциязының, Каа-Хемде «Тиилелге», Таңдыда «Революцияның чалбыышкыны», «Коммунизмниң херели», Бии-Хемниң «Кызыл тараачын» колхозтарының механизастаттынган бригадалары сиген белеткелинде организастыг, үлегерлиг ажылдап турарлар.

Республиканың ажыл-агыйлары мал чеми белеткээриниң дешпилгелиг аргаларынче шоолуг кичээнгей салбайн турар. Мал чеми белеткээриниң дешпилгелиг аргаларының талазы-биле республика семинарын чоокта чаа кодээ ажыл-агыйның Дүржулга станциязынга эрттирген болгай. Ынчалза-даа ажыл-агыйларның удуртукчулары база тускай эртемниглери ол дешпилгелиг аргаларны боттары ажыглавайн турары харааданчыг-дыр. Ындыг байдал-биле эптежир арга чок. Белеткээн чемниң шынарын экижидери-биле мал чеми белеткээриниң дешпилгелиг аргаларын—сенаж салырын, сиген далганы белеткээрин, күштүг салгыннадыышкын-биле ол сигенни кургадырын ажыл-агый бүрүзүнге ыяп-ла шиңгээдип алыр херек. Колхозтарда болгаш совхозтарда партия организациялары ол чаа чүүлдү ажыглаары дээш демиселди баштаар, ону амыдыралга боттандырарын хүн бүрүнүң контролюнга алыр ужурлуг.

Тоску беш чылдың баштайгы чылында малды чем-биле бүрүн хандырар болгаш кодээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле алган социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш, мал чеми белеткээринге чүгле механизастаттынган бригадалар, звенолар болгаш отрядтар киржир эвес, ол ышкаш республиканың хоорайларының болгаш суурларының үлетпүр-бүдүрүлге, албан-организация черлериниң ажылчыннары, албан-хаакчылары база-ла идепкейлиг киржир хүлээлгелиг.

Ам ажыл-агыйларның, кодээ ажыл-агый эргелелдериниң, партия райкомнарының, райкүүскомнарының удуртукчуларының болгаш тускай эртемниглерниң сорулгазы, чүл дээрге, мал чеминиң белеткелин доктаамал контрольга алыры болгаш ол чугула кампанияны дүрген, чедиишкинниг эрттирериңге эргежок чугула дузаны көргүзери болур.

Сиген шөлдеринде

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, тоску беш чыл планының бирги чылының планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседир төлээде, мал ажылдыг Эрзин районунуң кодээ ажыл-ишчилери ниитиниң малының баш санын өстүрер, эъг, сүт болгаш дүк бүдүрерин көвүдедир ужурлуг. Ону чедип алырда, хамыктың мурнунда малга четчир чемнерни белеткеп алыры эргежок чугула дээрзин ажыл-ишчилер ханызы-биле билип, мал чемнериниң белеткелинче бүгү күштү салып турар.

Районнуң колхозтарының сиген шөлдеринде ажыл калбарган. Колхоз бүрүзүнден 5—6 сигенчи бригада четчир санныг машина-техника, кожуг машиналары-биле хандыртынган. Оларда 300 ажыг сигенчилер ажылдап турар. Хүн бүрүде он-он сарааттар немежип турар.

«Чаа орук», «Коммунизмче орук» колхозтарда сиген белеткели түлүктеп эгелээн. Колхозтарның төп суурларының чурттакчыларын будук-бүрү белеткээринче эвилелдеп киирген. Ниитиниң малынга четчир санныг чемнерни белеткээри дээш сигенчи бригадалар, звенолар аразында социалистиг чарыш улам калбарып турар.

Д. МОНГУШ.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң сески чыыжының бирги сессиязы

КИЖИ БҮРҮЗҮНҮҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫНГА

Россия Федерациязының Дээди Совединиң депутаттары СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле улусчу эрге-чагырга органнарының ажыл-чорудулгазының чугула сорулгаларын тутаалажып көөрүн Кремльдиң Улуг ордузунга июль 29-та үргүлчүлээн. Республиканың экономиказын болгаш культуразын хөгжүдериниң, ажылчы чоннарның чаагай амыдыралын бедидериниң, Советтерниң органнарының ажылының хевирлерин болгаш арга-методтарын экижидериниң айтырыглары РСФСР-ниң Дээди Совединиң сески чыыжының бирги сессиязының кол кичээнгейинге турган.

Июль 29-та эртенги хуралга Мандат комиссиязының даргазы депутат М. П. Трунов илеткел кылган.

Соңгулда кампаниязы совет кижилерниң политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүнүнүң байдалынга, партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин күүседир дээш бүгү улустуң демиселиниң, тоску беш чыл планының даалгаларын чедиишкинниг күүседиринче ажылчы чоннарның күжениишкиннериниң мобилизастаарының лозуну-биле эрткен дээрзин илеткекчи демдеглээн. Коммунистерниң болгаш, партия кежигүнү эвестерниң бузулбас блогунуң кандидаттары дээш чаңгыс эп-сеткил-биле бадылавышаан, РСФСР-ниң ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXIV съездизиниң ажылдап кылган политиктиг шугумун изиг-биле деткип турарын илергейлээн.

Бүгү 894 соңгулда округунга бадылаткан кандидаттар бадылаашкынның эң хөй нурууу-биле соңгуткан.

Дээди Советтиң депутаттарынга Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың удуртукчулары чаңгыс үн-биле соңгаан.

Дээди Советке 314 ажылчыны болгаш 442 колхозчуну соңгаан, ол болза депутаттарның бүгү составының чартык кезиинден хөйү болуп турар. Депутаттарның аразында—309 херээженнер бар, ол депутаттарның ниити составының 34,9 хуузу болган.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутаттарының санында 30 хар чедир назылыглар эрткен соңгулда-биле деңнээрге ийи катап көвүдээн. Ол болза күрүне болгаш хөй-ниитичи ажыл-чорудулгага ажыктарының өскениниң ролюзун тайылбырлап турар херечилер-дир.

Дээди Советке 37 национал-дарның болгаш улустарның төлээлекчилери соңгуткан. Ол болза ленинчи национал политиканың тиилелгезиниң, Россия Федерациязында чурттап турар нацияларның болгаш улустарның ээлиг деңнеш эргелериниң, бузулбас найыралының чайынналчак илерели-дир.

Чорутган соңгулданың түңнелинде РСФСР-ниң Дээди Совединиң составы элээн чаарттынган. 629 кижи, азы депутаттарның 70,4 хуузу бирги дугаар соңгуткан.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Мандат комиссиязының илеткелиниң талазы-биле доктаалды бир үн-биле хүлээп алган, 1971 чылдың июнь 13-те РСФСР-ниң Дээди Совединиң соңгуткан бүгү 894 депутадының бүрүн эргезин ында чугаалдыг деп көрген.

Ооң дараазында «СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин күүседир талазы-биле Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң сорулгаларының дугайында» РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы депутат М. А. Ясновтуң илеткелиниң талазы-биле санал бериишкинин уламчылаан. Санал берген депутаттар болза: А. А. Первенцев — чогаалчы, Я. Г. Петерс — Алтай крайның «Победа» колхозунуң даргазы, В. Н. Лебедев — Пермьниң машина тудуушкунунуң В. И. Ленин аттыг заводунуң директору, В. С. Карпов—СЭКП-ниң Волгоград хоорномунуң бирги секретары.

Илеткелди чугаалажып көөрүнге он алды депутат киришкен дээрзин даргалакчы чарлаан. Сессия саналды ооң-биле доозарын шиитпирлээн.

Депутаттар чугаалажыып айтырыгның талазы-биле доктаалды чаңгыс үн-биле хүлээп алган. РСФСР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң, министерстволарының болгаш төп албан черлериниң кол сорулгазы болза, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга практиктиг боттандырары, социалистиг бүдүрүлгениң хөгжүлдезиниң бедик темпилеринге, ооң ажыктыын бедидеринге, эртем-техниктиг дешпилгеге болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн дүрген өстүреринге үндезилээш, улустуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин улуу-биле көдүрерин көрүп турар тоску беш чыл планының талазы-биле Директиваларны күүседири болур дээрзин ол документиде демдеглээн.

Сессия хүн чурумунуң үшкү айтырыын чугаалажып көөрүн эгелээн.

«РСФСР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң дугайында» болгаш «РСФСР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының хоорай, хоорайда район Совединиң дугайында» РСФСР-ниң хоойлуларының төлевилелдериниң дугайында илеткелди РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы депутат С. Г. Батыев кылган. Советтер бистиң социалистиг күрүневистиң демократтыг характерин эң долузу-биле боттандырып турар дээрзин ол демдеглээн. Коммунистиг партия район болгаш хоорай Советтерин партияның болгаш күрүнениң политиказын чер-черге практиктиг боттандырарын хандырып турар күрүне органнарының кол звенозу кылдыр кезээде көрүп, оларның дугайында доктаамал сагыш салышкынын илергейлеп келген.

Коммунистиг тургузуушкунун амгы үе-чадазы Советтерниң мурнунга чаа, харысалгалыг сорулгаларны тургузуп турар дээрзин илеткекчи чугаалаан. Ол сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээр төлээде район болгаш хоорай Советтериниң организациязын болгаш ажыл-чорудулгазын хоойлу ёзугаар таарыштырары, оларның күүседир ажылдарын, эргелерин болгаш хүлээлгелерин ылаптыг тодарадыры эргежок чугула. Моон-биле холбаштыр ажылчы чоннар депутаттарының район болгаш хоорай, хоорайда район Советтериниң дугайында республика хоойлуларын сессияга хүлээп алыры негеттинип турар.

Чаа хоойлужудулга документилерин күштүг турар ниити-эвилел хоойлужудулгазынга, РСФСР-ниң Конституциязынга бүрүн дүүштүр, Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың чер-чер Советтериниң мурнунга салган чаа сорулгаларын барымдаалааш белеткээн деп, илеткекчи демдеглээн. Хоойлу төлевилелдерин хөй-хөй Советтерниң күүскомнарының болгаш оларның активиниң, эртем-шинчилел институттарының болгаш элээн хөй дээди өөредилге черлериниң эртемденнериниң киржилгези-биле эң калбак демократтыг үндезинге ажылдап кылган.

Чер-чер Советтери чогуур административ-девискээр единицазының ажылчы чоннарының эрге-ажыктары-биле ниити-күрүне эрге-ажыктарын дүүштүр илергейлеп турар органнар болур дээрзин хоойлу төлевилелдери барымдаалап турар. Россия Федерациязының национал-күрүне болгаш административ-девискээр тургузуулгазын, төөгү, экономика, бойдус болгаш өске-даа онзагай чүүлдерин хоойлу төлевилелдеринде барымдаалап көрген.

Боттарының девискээрлеринге күрүне эрге-чагыргазының органнары болур район болгаш хоорай Советтерин улам быжыглаарын, оларның ажылының демократтыг хевирлерин болгаш арга-методтарын улам ханыладып, хөгжүдерин хоойлуларның төлевилелдеринде көрген дээрзин илеткелде демдеглээн.

Район болгаш хоорай Советтериниң, оларның күүсекчи комитеттериниң боттарынга тывыскан эргелерин ёзугаар хүлээп алган шиитпирлерин болгаш айтышкыннарын районнуң, хоорайның девискээринде турар бүгү бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң, организацияларның, колхозтарның болгаш совхозтарның, а ол ышкаш эргедүжээлдиг бүгү кижилерниң болгаш хамаатыларның күүседири ыяап-ла албан болурун хоойлунуң норма-чижектери-биле ылаптыг доктааткан.

Чер-чер Советтериниң ролюн бедидериниң база бир кол угланыышкыны болза ажыл-агый болгаш социал-культура тургузуушкунунга оларның эргелерин калбартыры болур. Чаа хоойлужудулга чурттакчылыг суурларның тудуузун, планнарының болгаш оларны эде тургузарының талазы-биле чугула бүрүн эргелерни район болгаш хоорай Советтеринге тыпсып турар.

Хоойлу төлевилелдери улусчу контрольду боттандырар, социалистиг хоойлу-дүрүмнү хандырар, күрүнениң, хөй-ниитиниң көрүм-чурум болгаш хамаатыларның эргелерин камгалаар талазы-биле Советтерниң эргелерин калбартып, тодарадырын көрүп турар.

РСФСР-ниң Дээди Совединге кээр кылдыр киирген хоойлу төлевилелдерин хүлээп алыры район болгаш хоорай Советтериниң делгереңгей болгаш бүгү талалыг ажыл-чорудулгазынга быжыг эрге үндезинин тургузаар, массалар-биле оларның харылзааларын быжыглаар, оларның бүгү ажылын эң бедик чадаже көдүрер деп, С. Г. Батыев чугаалаан.

Ооң дараазында санал бериишкинни эгелээн болгаш анаа киришкен депутаттар болза: Ю. А. Шибаев—Ленинград хоорайның Куйбышев район Совединиң күүсекчи комитединиң даргазы, А. А. Пушкарев — Свердловск хоорай Совединиң күүсекчи комитединиң даргазы, А. П. Блохин — СЭКП-ниң Омск обкомунуң секретары, А. Я. Чернышев — Пенза областының «Ленинниң оруу» колхозунуң даргазы, И. П. Свешников — Орёл область Совединиң күүскомунуң даргазы, И. И. Петров—Якут АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы. Санал бергеннер хоойлуларның чугаалажып турар төлевилелдерин чүүлдүгзүнген.

Сессия «РСФСР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң дугайында» болгаш «РСФСР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының хоорай, хоорайда район Совединиң дугайында» хоойлуларны чаңгыс үн-биле хүлээп алган. Ук хоойлуларны парлаан хүнүнден эгелээш күштүг болдурарын көрүп турар доктаалды база хүлээп алган.

Июль 29-та кежээки хурал сессияның хүн айтырыының «Кадык камгалал дугайында РСФСР-ниң Хоойлузунуң төлевилелиниң дугайында» дөрткү айтырыын чугаалажып көөрү-биле эгелээн.

Хабаровсктиң медицина институдунуң ректору депутат С. И. Сергеев илеткел кылган. Партияның XXIV съездизинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев совет кижилерниң кадыкшылын камгалаарының болгаш оларның амыдыралының үргүлчүлээшкиниң улгаттырарының дугайында партия болгаш күрүне доктаамал сагыш салып турарын чугаалааныл ол демдеглээн.

Эрткен беш чылда кадык камгалалын экижидер талазы-биле улуг ажылдар кылдынган. Чоннуң эмчилер-биле хандыртынгалының талазы-биле кандыг-даа капиталистиг чурттуу ажып турар Россия Федерациязында улуг чедиишкиннер чедип алдынган. 1975 чылга чедир республикада эмчилерниң ниити саны 477 муң, а ортумак медицина ажылдакчыларының — бүдүн чартык хире миллион кижи чеде бээр.

Кадык камгалалының дугайында ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның хоойлужудулгазының үндезиннерин ССРЭ-ниң Дээди Совединиң хүлээп алганы кадык камгалал талазы-биле чедиишкиннерни болгаш хамаатыларның эргелериниң магадылалдарын хоойлу ёзугаар быжыглаарынга чугула үе-чада болганың илеткелде айыткан.

Оон ынай депутат С. И. Сергеев 1971 чылдың ноябрь 1-ден эгелээш күштүг кылдыр санаар деп турар кадык камгалалының дугайында РСФСР-ниң Хоойлузунуң төлевилелиниң кол-кол чүүлдерин тайылбырлаан.

Кадык камгалалының дугайында РСФСР-ниң хоойлужудулгазы болза: хамаатыларның күш-дамыр болгаш сагыш-сеткил күштериниң, кадыкшылының, ажылдаар арганың бедик деңнелдиниң, узун назылыг идепкейлиг амыдыралының хөгжүлдезин хандырар, аарыыр чорууун баш удур болдурбас болгаш эвээжедир, кемдээр чорукту улам кызырар болгаш аарыын эвээжедир, хамаатыларның кадыкшылынга хоралыг салдар чедирер чүүлдерни болгаш байдалдарны узуткаар талазы-биле сорулгаларны салып турар.

РСФСР-ниң хамаатылары бодунуң кадыкшылын болгаш ниитилелдиң өске-даа кежигүннериниң кадыкшылын камгалаар хүлээлгелиг. Хоойлу төлевилелинде көрүп турар медицинага ол дыка чугула чүүл кижилерниң кадыкшылы дээш демиселге күрүнениң, медицина ажылдакчыларының, хөй-ниити организацияларының болгаш тус-тус хамаатыларның-даа эргелерин дыка улгаттырып турар.

Хоойлу төлевилели дээрге, улустуң чаагай чоруунуң дугайында Коммунистиг партияның үргүлчү сагыш салышкынының база бир чайынналчак көргүзүү болур деп илеткекчи түңнелинде чугаалаан. Ол совет кижилерниң кадыкшылын камгалаарын ленинчи ёзу-биле көрүп турарының илергейлээшкини болур.

Ол илеткел талазы-биле санал берген депутаттар: Люберец районнуң төп эмнелгезиниң хирургия салбырының эргелекчизи А. Г. Манохина, СЭКП-ниң Красноярск крайкомунуң секретары А. И. Крылов, Саратовтуң медицина институдунуң кафедра эргелекчизи Т. А. Куницына, Иваново область Совединиң күүскомунуң даргазы А. Г. Созыкин, РСФСР-ниң кадык камгалал министри В. В. Трофимов.

Санал бергеннер шуптузу Хоойлу төлевилелин бадылаар деп саналдаан болгаш ол төлевилел кадыкшыл дээрге улустуң байлак эртинези болурунуң дугайында ленинчи айтышкынга үндезилеттингенин демдеглээннер. Совет кадык камгалалы—социалистиг тургузуунуң, бистиң партияның, күрүнениң улуг ачы-дузазы боор турар. Депутаттар медицина ажылдакчыларының бедик хүлээлгезиниң болгаш улуг харысалгазының дугайын, кадык камгалалының дугайында хоойлуну хүлээп алыры-биле холбаштыр оларга чаа-чаа негелделерниң дугайын чугаалааннар.

Кадык камгалалының дугайында РСФСР-ниң Хоойлузун болгаш ону 1971 чылдың ноябрь 1-ден эгелеп күштүг болдурар дугайында доктаалды сессия чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

Июль 30-де РСФСР-ниң Дээди Совединиң сессиязы бодунуң ажылын доосқан.

(СЭТА).

Мурнакчыларга кызыл туктарны тывыскан

Каа-хемчилерге

● СЭКП Тыва обкому, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш профэвилелдерниң область чөвүлели 1971 чылдың бирги чартында ниитиниң мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле социалистиг чарыштың түңнелин үндүргеш, Каа-Хем районну чарыштың тиилекчизи деп санаан.

Район чартык чылда күрүнеге эът садар планны 107, сүттүүн 109, дүктүүн 151 хуу күүсеткен. «Кызыл тук» совхозтуң малчыннары сүт саалдазын элээн көвүдеткен. Ол ажыл-агыйның саанчылары В. Сергеева, Н. Демек-оол, З. Казанцева болгаш өскелер-даа инек бүрүзүнден сүт саалдазын чартык чылда 1000 литрден ыракта ажырган. «Бүрен» совхозтуң дуржулгалыг саанчызы Е. Коробейникова, «Ленинчи орук» колхозтуң саанчызы А. Салчак олар база эки ажылдаан. «Ленинчи орук» колхозтуң бызаа ажаакчызы М. Агадаан, «Октябрь 30 чылы» колхозтуң бызаа ажаакчызы Т. Сменова олар тус-туста ажаап турар бызааларының немелде деңзизин хонуута ортумаа-биле 792 болгаш 640 грамм чедиргеш, районнуң мурнакчыларының аразында кирген. «Бурунгаар» совхозтуң чылгычызы М. Лопсан совхозунуң чылгы малының баш санын өстүрер дээш шудургу ажылдап турар.

Районнуң колхоз, совхозтарының төлээлериниң бедик шаңналды хүлээп алырынга тураскааткан актив хуралы июль 29-та Сарыг-Сепке болуп эрткен. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. К. Мендуме шилчиир Кызыл тукту болгаш 500 рубль түңнүг акша шаңналын тывыскаш, районнуң ажыл-ишчилеринге байыр чедириц, моон соңгаар-даа күш-ажылчы эки чедиишкиннерлиг болурун күзээн.

Каа-хемчилер, бүгү республикада ышкаш, Тывага Улусчу революцияның 50 чылынга уткуштур политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүн-биле ажылдап турар. Актив хуралының киржикчилери колхоз, совхозтарның ажыл-ишчилери ол төөгүлүг байырлалга чедиишкинниг ужуражыр дээш сорукту ажылдап турарын чугаалааннар. Бүрен-Хем кодээ Совединиң күүскомунуң даргазы эш Катцыва ында «Бурунгаар» совхозтуң малчыннары бо чылдың он айында эът бүдүрер планны август 13-ке чедир бүрүн күүседир дээш эки ажылдап турарын чугаалаан.

Я. ДОРЖУ,
«Совет Тыва» совхозта партком секретары.

* * *

Ак-довуракчыларга

● АК-ДОВУРАК. «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң хөй кижилиг коллективи тоску беш чылдың баштайгызының планныг онаалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарыштың тугун бедик көдүрген. Эргелел чартык чылдың тудуг-монтаж ажылдарын кылырының планын 126 хуу күүсеткен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 22 хуу бедидип, тудуг ажылдарының бот-үнезин 34 муң рубльге эвээжеткениниден эргелелдиң ажылының ажыктыг чоруу күштелген.

Эргелел бо чылын «Тыва даг-дүгү» комбинатта руданы үүрмектеп сорттаар комплексти, 80 ог-бүле чурттаар бажыңны ажыглалга киирген. Ам үеде ийиги хаалчегениң тудуглазы... рында ажыл-иш хайнышкынныг. Шырак дээн бригадалар Культура ордузунуң тудуунда шалыпчы ажылдап, хүн нормазын ажыр күүседип турар. Ында Мөңге-Назын Дмитровтуң, Надежда Денисенконуң бригадаларының ажылы бедик шынарлыг.

...коллектив чеди айларның тудуг-монтаж ажылдарының планын хуусаа бетинде күүсеткен. Тывага Улусчу революцияның 50 чылын күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуур социалистиг чарыштың эгелекчилериниң бирээзи, Ак-Довурактың тудугжулары сөзүн ээлеп, планны күүседипкен.

«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелели бирги чартык чылдың түңнели-биле социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. Коллективке СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң шилчиир Кызыл тугун партияның область комитединиң секретары В. И. Попов тывыскан.

Бедик шаңналга сорук киирген тудугжулар ажыл көрүп кеттиргенин илередип, улам эки ажылдаарын бүзүреткен. Мурнакчы бригадирлер Дапзырык Калдар-оол биле Зинаида Салчак бо чылдың тудуг-монтаж ажылдарының планын декабрь 5-те күүседиринче өөрүн кыйгырган. Тудугжулар ону изиг-биле деткип, хүлээлгезин эде көрген.

Т. ТАЛГАНЧИК.

Краснодар край. Академик, Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры Павел Пантелеймонович Лукьяненконуң кузун чажар кызыл-тастарының алдарлыг сорттарын тараажылар бедик үнелеп турар. «Безостая-1» деп сорт бистиң чуртта 8.000.000 хире гектарны ээлеп турар. Ол ышкаш «Аврора» болгаш «Кавказ» база-ла делгем шөлдерге тарыттынар. Ол сорттарны Краснодар крайда 138 муң хире гектарда тарып турар.

П. П. Лукьяненко «Аврора», «Кавказ» деп сорттарның үрезиннерин дүрген өзеринче улуг кичээнгей салып турар. Ол үрезин өстүрер ажыл-агыйларга бо-ла чеде бээр. Оларның бирээзи — Усть-Лабинск районда «Кубань» колхоз. Ында Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Михаил Иванович Клешниковтуң удуртукчулуг бригадазы ам ажаап алыышкынныг кидин-түлүк. Гектар санындан 60, а чамдык черлерден — 65 центнер чедир дүжүттү ажаап ап турар.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан): бригадир М. И. Клешников, кодээ ажыл-агыйның Усть-Лабинск эргелелиниң начальниги Г. П. Лысых, «Кубань» колхозтуң даргазы И. Т. Сидоренко, академик П. П. Лукьяненко олар «Кавказ» деп кызыл-тасты ажаап кириштериниң мурнунда көрүп турарлар.

Е. ШУЛЕПОВТУН фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЭДЧ-ниң XXV сессиязы

Июль 27-ден 29-ка чедир Бухарестиге ЭДЧ-ниң XXV сессиязы боол эрткен. Парлап үндүрген дыңнадыгда айытканы-биле алырга, 1969 чылдың апрельде Москвага эрткен XXIII (тускай) сессияга ЭДЧ-ниң кежигүннери чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының удуртукчулары база чазактарының баштыңнары кады ажылдажылганы улам ханыладырының болгаш сайзырангайжыдарының база социализм болгаш коммунизм тургузуушкунунуң амгы үе-чадазының тодаргай тоогулуг байдалдарынга дүүштүр ЭДЧ-ниң кежигүннери чурттарның социалистиг экономиктиг интеграциязын хөгжүдериниң кол сорулгаларын, принципиалдыг угланыышкыннарын тодараткан.

Ол принципиалдыг шиитпирлерге дүүштүр Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң XXV сессиязы ЭДЧ-ниң кежигүннери чурттарның кады ажылдажылгазын улам ханыладырының, сайзырангайжыдарының база социалистиг экономиктиг интеграцияны хөгжүдериниң комплекстиг программазын чаңгыс үн-биле хүлээп алган. Чөвүлелдиң кежигүннери бүгү күрүнелерниң коллективтиг күжениишкиннери-биле ажылдап кылган комплекстиг программаны 15—20 чылдар дургузунда үе-чадалап боттандырарын барымдаалаан.

Комплекстиг программада тодаргай илереттинген социалистиг экономиктиг интеграцияның чаа сорулгалары болгаш оларга дүүшкен арга-методтар база хевирлер ЭДЧ-ниң кежигүннери чурттарның кады ажылдажылгазының 20 ажыг чылда дуржулгазынга, оларның бүдүрүлгенин специализастаарының болгаш кооперастаарының, улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң беш чыл пландарын таарыштыр чорударының дуржулгазынга үндезилеттинген.

Боттарының коммунистиг болгаш ажылчын партияларының удуртулгазы-биле, кайы-кайызының кады ажылдажылгазын хөгжүдери-биле күжениишкиннерин дүүштүрериңге үндезилээш, ЭДЧ-ниң кежигүннери чурттар ол үениң дургузунда социал-политиктиг болгаш экономиктиг амыдыралдың бүгү адырларынга улуг чедиишкиннерни чедип алган. 1970 чылда ЭДЧ-ниң кежигүннери чурттарда үлетпүр бүдүрүлге 1950 чыл-биле деңнээрге барык 6,8 катап көвүдээн, ынчаарга капиталистиг сайзырангай күрүнелерде — чүгле 2,8 катап өскен. ЭДЧ-ниң кежигүннери чурттарның кайы-кайызының кады ажылдажылгазының түңнелинде үлетпүрнүң хөй-хөй чаа адырлары тургустунган, чүс-чүс улуг ажыл-агый объектилерин тудуп, ажыглалга киирген.

ЭДЧ-ниң кежигүннери чурттарның хөгжүлдезинде чедип алдынган чедиишкиннери, ЭДЧ-ниң ажыл-чорудулгазының бүгү практиказы болза социалистиг ниитилел тургузуунда, күш-ажылдың делегей хуваалдазында салдынган аажок улуг аргаларның дугайын херечилеп, социалистиг күрүнелерниң кады хөделиишкиннериниң ажыктыының бедиин, бүгү социалистиг дем каттыштырылгазының күчүзүн быжыглаарының дузалаар кылдыр нарын сорулгаларның эң ажыктыг шиитпирлээшкиннерин коллективтии-биле тываарынга оларның аргалыын бадыткап турар деп дыңнадыгда чугаалаан.

ЭДЧ-ниң кежигүннери чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партиялары, чазактары боттарының чурттарының социал-экономиктиг чугула сорулгаларын эң чедиишкинниг шиитпирлээр, бүдүрүкчү күштерин улам көдүрер, эртем-техниктиг эң бедик деңнелди чедип алыр, улустуң чаагай амыдыралын бедидер, ЭДЧ-ниң кежигүннери чурттарның камгаланыр аргазын быжыглаар сорулга-биле кады ажылдажылганы ханыладып, сайзырангайжыдып, социалистиг экономиктиг интеграцияны хөгжүдүп турар дээрзин дыңнадыгда айыткан.

Комплекстиг программаны боттандырары ЭДЧ-ниң кежигүннери чурттарның национал экономикаларын быжыглаарынга, оларның сырый дем кадып хөделиринге, бүгү социалистиг дем каттыштырылгазының экономиктиг күчүзүн бедидеринге дузалаар дээрзинге сессияның киржикчилери бүзүрелдиг. Ол чорук социализмниң акы-дуңма чурттарының политиктиг чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжыышкынын улам быжыглаар, империализмге, делегей социализминиң туруштарын копкадыр дээр ооң политиказынга удур демиселге, ниитилел амыдыралының бүгү адырларынга чаа тургузугнуң капитализмден артык күчүзүү дээш, делегейге социализмниң алдар-хүндүзүн болгаш салдарын бедидер дээш, антиимпериалистиг бүгү фронтуну быжыглаар дээш демиселге ол онза ужур-дузалыг.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның удуртулгазы-биле ЭДЧ-ниң кежигүннери чурттар кады ажылдажылганы улам ханыладырының болгаш сайзырангайжыдарының база социалистиг экономиктиг интеграцияны хөгжүдериниң чаңгыс үн-биле хүлээп алдынган комплекстиг программазын чедиишкинниг боттандырар, ол чорук социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкунунуң оруу-биле оларның дүрген бурунгаарлаарының, тайбыңның болгаш делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаарының чугула фактору болур дээрзинге бүзүрелин сессияның киржикчилери илерегейлээн.

Чөвүлелдиң XXV сессиязының ажылы найыралдың болгаш эп хуузунуң кады ажылдажылгазының байдалынга эрткен.

• • •

МОСКВА. Бакуның лейтенант Шмидт аттыг машина кылыр заводу ханы насос штангаларын сөөрттүрүнге, чүдүрериңге болгаш дүжүреринге ажыглаар штанга сөөрттүр машинаны бүдүрүп үндүрүп эгелээн. «ЗИЛ-157 КВ» дээр күчүлүг машинага үндезилээш эптеп тургускан ол агрегат бодунуң чүъгүн кандыг-даа чер-биле — тайгалап элезиниңиг, даг-даштыг черлеп-даа сөөрттүр аргалыг. Ол 2,5—6 тонна чүъкту көдүрер күштүг болгаш кранның уңуңуң дескинери — 200 градус, ооң бедиири—3,6 метр. Ол механизмни агрегатта эптээн рычагтар-биле башкарар.

Бир ындыг агрегатты ажыглаанда чылда экономиктиг ажыы—6.500 рубль болур.

ЧУРУКТА: ССРЭ-ниң УАЧД-де «Нефть үлетпүрү» деп павильонда делгиирлерниң бирээзи — чаа штанговоз.

Н. ХРЕННИКОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

• • •

Чаа өөредилге чылынга холбаштыр

ПОЛИТӨӨРЕДИЛГЕГЕ БЕЛЕТКЕЛДИ ЭГЕЛЭЭР

1970—1971 өөредилге чылында партия чырыдыышкынының системазынга коммунистерниң марксистчи-ленинчи өөредилгезиниң түңнелиниң дугайында айтырыгны СЭКП Тыва обкомунуң бюрозу чугаалажып көрген. Аңаа демдеглээни болза, эрткен өөредилге чылы партияның XXIV съездиинге төлептиг ужуражыр дээш бүгү совет улустуң патриоттуг көдүрлүүшкүнүнүң байдалынга эрткен. Коммунистерниң марксистчи-ленинчи өөредилгезиниң чоруп турарының болгаш ону улам экижидер хемчеглер дугайында айтырыгны обкомнуң пленумунга чугаалажып көргениниң сөөлүнде чер-черде партия организациялары ол талазы-биле элээн түңнелдиг ажылды кылган.

Партия өөредилгезиниң бүгү системазынга ниитизи-биле 16940 кижи өөренген, ооң иштинде 9292 коммунист, азы республиканың бүгү коммунистериниң 91,2 хуузу политиктиг өөредилгеже хаара туттунган турган. Ооң аңгыда комсомолдуң политиктиг чырыдыышкынының системазынга 13842 комсомолчу-аныяктар хаара туттунган. Ниитизи-биле чер-черде партия организацияларының политиктиг өөредилгени организастап, удуртур талазы-биле дуржулгазы өскен.

Партия чырыдыышкынынга удуртулганы экижидеринче алдынган хемчеглер-биле чергелештир чамдык райкомнар, парткомнар болгаш эге организацияларның талазындан бо чугула айтырыгны эренгей көөр чоруктуң фактыларының ам-даа барын СЭКП обкомунуң бюрозу демдеглээн. Ооң түңнелинде политиктиг өөредилгениң школаларының, семинарларының болгаш бөлгүмнериниң дыңнакчыларын билиг-деңнелиниң аайы-биле шын четчелээр, пропагандист кадрларны ылап шын шилиир болгаш оларның өөредилгезин, башкылаар эртемнериниң аайы-биле бедик деңнелге доктаамал организастаар айтырыгларже кичээнгей эки салдынмайн турар.

Политиктиг өөредилгениң чылдар аайы-биле дараалаштыр өөренир ээлчеглиг системазын барымдаалавас, бир чылын бир хевиринге өөренип эгелээш, дараазында чылда ону уламчылап дооспайн, өске хевирже шилчиир, система чок чоруктар Бай-Тайга районда болгаш өске-даа черлерде бары илерээн. Удуртур кадрларның ортузунга экономиктиг өөредилге Эрзин болгаш Тожу районнарга четпес организастаттынган. СЭКП-ниң Чөөн-Хемчик райкому болгаш Хову-Аксының партия комитеди өөредилге чылының эгезинде комсомолдуң политиктиг өөредилгезинче чогуур кичээнгейни салбайн тургаңындан баштайгы чартык чылда ол черлерге аныяктарның политиктиг өөредилгези организас чок байдалга эрткен.

Эрткен өөредилге чылында тургулаан четпестерни илеретпишаан, чаа өөредилге чылынга шыңгыы белеткелдерни амдыгааштан эгелеп чорудар болгаш политиктиг өөредилгениң идей-политиктиг деңнелин, шынарын бедидеринче, ооң амыдырал, ажыл херек-биле холбаазын база кижизидикчи дээштиин улам көдүреринче угланган делгеренгей доктаалды бюрога хүлээп алган.

Мандаа хамаарыштыр ам партия организациялары чүнү кылыр ужурлугул?

Хамыктың мурнунда СЭКП райкомнарының пропаганда болгаш агитация килдистери, парткомнарның болгаш партия эге организацияларының секретарьлары СЭКП-ниң XXIV съездизиниң материалдары-биле холбаштыр партия, комсомол чырыдыышкынының системазында киирттинген чамдык немелделерни болгаш өскерилгелерни хандыр өөренип турганш, аңаа дүүштүр август, сентябрь айларда чер болганга өөредилгениң четчелээшкинин шынарлыг доозары чугула. Эрткен өөредилге чылдарының ындыг четчелээшкининиң үезинде ырак черлерде мал ажылында турар коммунистерни болгаш комсомолчуларны доктаамал өөренир, каш чылдарга санаттынган программалыг политиктиг өөредилге хевирлеринге эренгейи-биле киир санап каар чоруктар эвээш эвес турган. Кажан өөредилгени чоруда берген үеде ындыг быдаргай, ырак коданнардан чыглып өөрениринге-биле тургускан школалар херек кырында неделя санында доктаамал кичээлдеп, чогуур программазын доозар арга чок байдалга таваржып келген.

Бүдүрүлгениң эрге-ажыктары дээш ындыг ырак-узак черлерде ажылдап турар коммунистерге болгаш комсомолчуларга бо чаа өөредилге чылында партияның XXIV съездизиниң материалдарын өөренир 32 шактыг программаны партияның Төп Комитеди сүмелээн. Ындыг бөлгүмнер ол программаны чаңгыс өөредилге чылының иштинде доозар болгаш ооң-биле чергелештир партия болгаш чазактың хүн бүрүде үндүрүп турар чугула доктаал-шиитпирлерин база өөренип эрткен турар ужурлуг.

Бо чаа программаны ам СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңы черчерлерге четчир санныы-биле чорударынга белеткеп, ооң санын көвүдедир турар. Политиктиг өөредилгениң бо хевирин эге политшколаны дооскаш, кандыг-бир чылдагаан-биле ортумак звеноже азы экономиктиг билиглерниң үндезиннерин өөрениринче кирип шыдавас болуп турар дыңнакчыларга база сүмелеп болур.

Чаа өөредилге чылынга белеткелдиң бир эң чугула сонгаарладып болбас айтырыы болза, бүгү звеноларга пропагандистерни амдыгааштан шилип четчелээри болур. Мандаа онзагай кичээнгей экономика айтырыгларын башкылаар пропагандистерже салдынган турар ужурлуг.

Эрткен чылын республикага экономиктиг билиглерниң үндезиннерин өөренир 160 эге школа, политиктиг экономияны, партияның кол-кол экономиктиг сорулгаларын өөренир 55 ортумак звенонуң школалары болгаш 49 семинарлары база марксизм-ленинизмниң Кызылда кежээки университединиң ажыл-агый болгаш экономика факультеди ажылдап кыштаан. Ооң аңгыда СЭКП райкомнарының болгаш обкомунуң чанынга удуртур кадрларга доктаамал ажылдаар экономиктиг семинарлар ажылдап турган. Ол бүгү экономиктиг школаларның четкизин мергежилдиг пропагандистер-биле хандырар айтырыг дыка берге болуп турганын утпаза эки. Бо чылын экономика өөренир школаларның четкизи ооң-даа артык калбарар, чүге дээрге ону амыдырал негеп турар. Ынчангаш СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңы августуң сөөлгү он хонуунда экономиктиг билиглерниң үндезиннерин өөренир эге политшколаларның бирги болгаш ийиги чылдарының пропагандистери-биле дөрт хүннүң семинарын Кызылга эрттирерин планнап турар. Аңаа чедир партия организациялары ындыг школаларга ажылдаар пропагандистерни тодараткаш, оларны ол семинарга бүрүнү-биле чоруткан турар хемчегни алыры чугула. Партия, комсомол өөредилгезиниң өске бүгү хевирлеринге ажылдаар пропагандистер-биле семинарларны өөредилге эгелээриниң бетинде сентябрь айда районнар төптеринге эрттирген турары көрдүнген. Аңаа белеткелди кылып, өөредилгениң тематикаларын тодарадыр, лекторларның составын шилип белеткендирер, методиктиг литератураларны мөөңнээр ажылдарны амдыгааштан чорудары райкомнарның пропаганда болгаш агитация килдистериниден негеттинип турар.

Партия өөредилгезиниң бүгү звеноларының пропагандистеринге янзы-бүрү темалар, проблемалар аайы-биле дузаламчы материалдарны «Политиктиг бот-өөредилге», «СЭКП төөгүзүнүң айтырыглары», «Экономика айтырыглары», «Көдээ ажыл-агыйның экономиказы», «Планныг ажыл-агый», «Философия айтырыглары» деп журналдарга болгаш «Экономическая газета» солунга август айдан эгелеп чырыдып эгелээр. Ынчангаш үстүнде айыткан болгаш өске-даа политиктиг журналдарның база «Экономическая газета» солуннуң чагыдылгазын калбартыры чугула.

Келир өөредилге чылы политиктиг чырыдыышкынга шынар талазы-биле чаа чада болур ужурлуг. Партияның XXIV съездизиниң программалыг документилериниң проблемалар аайы-биле хандыр өөренир, ооң айтылыышкыннарын амыдыралга боттандырар дээш демисел бүгү коммунистерниң болгаш комсомолчуларның база бүгү совет кижилерниң хүлээлгези болуп турар.

М. МАШПАДАЙ,
СЭКП Тыва обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңының эргелекчизи.

Тывага Улусчу революцияның 50 чылынга

БАШТАЙГЫ ОТРЯД

Беженчыл мурнунда, 1921 чылда, Тывага улуг төөгүлүг болуушкуннар болгулаан. Ол болуушкуннарның бирээзи — Тывага коммунистиг партия организациязының тургустунганы болур. Ол чылдың эгезинде Тываның орус суурларынга хөй эвес кежигүннерлиг коммунистиг партия үүрлери тургустунуп келген. Ол үүрлерниң ажыл-чорудулгазын чаңгыс төптен эргелеп башкарарынга, ол үениң нарын, берге байдалынга дүүштүр большевиктер партиязының ленинчи национал политиказын Тывага боттандырарынга чаңгыс аай партия организациязын тургузары негеттинип келген турган.

Ынчангаш РКП ТК-ның Сибирь бюрозунуң айтыышкынын ёзугаар 1921 чылдың июльда большевик партияның Тывага ажылдап турган кежигүннери эштер Я. Чугунов, М. Терентьев, Н. Нелидов, И. Сафьянов болгаш өскелерден Тывага коммунистиг бирги партия конференциязын Кызыл хоорайга чыылдырган. Ол конференцияга тус-тус суурларга болгаш Кызылга тургустунган үүрлерден 36 төлээлер киришкен. Конференция РКП-ның оргбюрозун соңгаан. Ону 1922 чылдың январьда РКП ТК-ның Сибирь бюрозу РКП-ның Урянхайда (Тывада) райбюрозу кылдыр бадылаан. Ооң составын совет шериг комиссарының комиссары Я. Чугуновту секретарь, РСФСР-ниң даштыкы херектериниң улус комиссарының Тывага турган төлээлекчизи Ф. Фальский биле бот-башкарылгалыг күш-ажылчы орус колониязының күүскомувун даргазының оралакчызы Н. Нелидов оларны кежигүннери кылдыр бадылаан.

Тывага коммунистиг партия организациязының тургустунганы тыва улустуң салым-хуузунга улуг ужур-дузалыг болган. РКП-ның райбюрозу Тывага большевиктер партиязының ленинчи национал политиказын боттандырар, политиктиг эрге-чагырганы чаалап алыр талазы-биле күш-ажылчы Тыва араттарга бүгү таланың дузаламчызын көргүзериң бодунуң кол сорулгаларының бирээзи кылдыр салып турган. Ооң-биле чергелештир райбюро Тывага чурттап турган орус чоннуң ажыл-агыйын болгаш культуразын чаа ёзу-биле организастап, орус болгаш тыва улустарның акы-дуңма найыралын пролетаржы интернационализмниң ёзузу-биле быжыглаар дээш улуг ажылды чоруткан.

Ынчаарда тургустунган партия организациязының хүрээлениңге бактаап турган коммунистер-большевиктер ооң мурнунда-даа, ооң соонда-даа тыва черни даштыкы интервентилерден болгаш ак-гвардейжилерден хостаар, тыва улусту үр үениң дарлал човулаңындан адырар дээш демиселдиң бирги одуруунга чорул турганнар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының шуут салдары-биле Тывага көдүрүлген улусчу-хосталгалыг демиселдиң бүгү үе-чадаларында төөгүлүг болуушкуннарга совет коммунистер ажылчын болгаш тараачын чоннарны баштап, тергиин улуг рольду ойнаанын тыва улус улуг өөрүп четтиришкин-биле үргүлчү үнелеп келген болгаш үнелеп турар.

Орус большевиктерниң дузаламчызы-биле болгаш шуут башталгазы-биле Тываның ажылчы чоннарының даштыкы интервентилерге, ак-гвардейжилерге болгаш оларга деткиптен тус черниң феодалдарынга удур демиселиниң тиилелгези Тывага Улусчу революцияның тиилелгези болган.

Бүгү-тываның үндезилекчи Улуг хуралын белеткээр болгаш ону эрттирер талазы-биле Тывага турган коммунистиг партия организациязы улуг ажылдарны кылган. Совет коммунистерниң шудургу алган хемчеглериниң түңнелинде 1921 чылдың август 13—16 хүннеринде Бүгү-тываның үндезилекчи Улуг хуралы Таңдының Суг-Бажынга (амгы Кочетово суурга) болган. Ол Улуг хуралга Тыва кожууннарының 300 хире төлээлекчилери, ооң иштинде Дозулдай, Алдай-оол, Натпит, Кара-Баштыг, Кечил-оол, Ойбаа чижектиг шупту 200 ажыг ажылчы араттар киришкен. Совет Россиядан Тывага ажылдап турган большевиктер Сафьянов, Стрелков, Чугунов, Терентьев, Старков, Кочетов болгаш оон-даа өске шупту 17 кижи киржип, Улуг хуралдың ажыл-чорудулгазынга шиитпирлиг рольду ойнап, Улуг Октябрьның, ленинчи национал политиканың идеяларын нептереткен.

РКП-ниң өмүнээзинден эш Терентьев Улуг хуралга байыр чедирип чүве чугаалааш, мынча дээн: «Россияның коммунистер партиязы Россияга революцияны өскүткен; ол революция орус улусту хостаткаш, ооң-биле кады өске-даа бүгү дарлаткан улустарны хосталгага чедирер. РКП-ниң лозуңу—делегей чүгле ажылчы чоннарныы болур, чер кырынга мангыстарның турар чери чок—мону Таңды-Тываның улузу база билип алыр ужурлуг».

Ынчаардагы Тывага хамаарышкан нарын, берге байдалга таарыштыр Тыва Арат Республиканың тургустунганын Бүгү-тываның Улуг хуралы чарлап, ТАР-ның бир дугаар гы Конституциязын бадылаан. Тывага Улусчу революцияның тиилээнин болгаш республиканың тургустунганын Конституция хоойлужудуп чарлаан.

Тываның араттың-революстуг партиязын тургузарынга болгаш ону быжыглаарынга РКП-ниң райбюрозу база улуг рольдуг болган. 1921 чылдың март айда-ла Коминтернниң Ыраккы Чөөн чүк секретариады ынчан Тывага ажылдап турган коммунистерге Урянхайның араттың революстуг партиязын организастаар талазы-биле тыва революсчуларга дузалаарын сүмелээн. Ону барымдаалааш РКП-ниң райбюрозу ТАРП-ны тургузар талазы-биле боттуг хемчеглерни чорутканының түңнелинде 1922 чылда Тываның араттың революстуг партиязы тургустунган.

ТАРП-ның тургустунганының соонда тыва улустуң өжээнниг дайзыннары — феодалдар болгаш теократтар революстуг партияның ажыл-чорудулгазынга шаптык ужуражтырып, ооң Төп Комитединиң дүжүрүп-даа турганнар. Тыва революсчулар чүгле РКП-ниң райбюрозунуң дузаламчызы-биле ТАРП-ның II съездизин 1923 чылда чыылдырып, ТАРП-ның Төп Комитедин катап тургузуп ап шыдаан.

Тывага коммунистиг партия организациязының бирги конференциязынга ТАРП ТК-ның кежигүннериниң бирээзи байыр чедирген чугаазынга тыва араттарның бодалын мынча деп илереткен: «Чүгле РКП-ниң дузаламчызы-биле бис бодувустуң партиявысты тургузуп алган бис, база чүгле ооң деткимчези-биле бис улам ыңайгы хөгжүлдевисти үргүлчүлеп болур бис. Ынчангаш РКП-ның эш Ленин тургускан болганда, шуут-ла ооң ачызында, дарлаткан болгаш бичии улустарны камгалаар болгаш деткиир талазы-биле ооң могаг-шылаг чок ажылының ачызында бис едунганывыс ол-дур».

Тыва Арат Республиканың турганының 23 чылдарының дургузунда Тывага ажылдап турган совет коммунистер болгаш күш-ажылчы орус чон, совет тускай эртемниглер Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң ленинчи национал политиказын Тывага боттандырар талазы-биле тыва улуска сактып четпес дузаламчыны көргүскенин бистиң улус кажан-даа утпас. Оларның ажыл-агый болгаш культура талазы-биле үлегерчижээн, практиктиг дузаламчызын тыва араттар ажыглап турган боттарының амыдыралын чаартып эгелээн турган.

Ам чартык чүс чылдың дургузунда акы-дуңма совет улустарның, бирги ээлчегде улуг орус улустуң ак сеткилдиг дузаламчызының ачызында Тываның чери танытпаас кылдыр чаарттынган. Тываның капиталистиг эвес оруктап хөгжүлдезиниң дуржулгазы болгаш ооң 1944 чылдың октябрьда Совет Эвилелиниң составынга эки турабиле бактаап киргени коммунистерниң улуг партиязының ленинчи национал политиканың чогаадыкчы ёзу-биле боттандырып келгениниң чайынанчак көргүзүү болган.

Совет эрге-чагырганың чылдарында Тываның хөй национал дыг коммунистериниң болгаш бүгү ажылчы чоннарының күжениишкини-биле, совет улустарның акы-дуңма дузаламчызы-биле Тывага чүс-чүс үлетпүр, тудуг, транспорт бүдүрүлгелери болгаш организациялары, колхозтар болгаш совхозтар, культураның болгаш улус өөредилгезиниң, кадык камгалалының болгаш амыдырал хандырылгазының албан черлери тургустунган.

Коммунистиг партияның ленинчи национал политиказының боттаныышкынының, улустарның акы-дуңма найыралының түңнелинде Совет Тыва амгы үеде шапкын хөгжүп турар үлетпүрлүг, бедик механизастаттынган коллективтиг көдээ ажыл-агыйлыг аграр-индустриалдыг республика апарган.

Тывага Улусчу революцияның 50 чылының дургузунда ооң демиселиниң болгаш күш-ажылының түңнелдерин тыва улус кылып, эрткен маадырлыг оруунче чоргаарал-биле көрбүшаан, бодунуң бүгү-ле чедиишкиннерин, экономика болгаш культура талазы-биле чечектелиишкинин, аас-кежиин Улуг Октябрьның, Ленинниң улуг партиязының ачызында чедип алганын өөрүп четтиришкинниң сеткил-сагыжы-биле билип турар.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлери болгаш тоску беш чыл планы Тыва АССР-ниң мурнунга чаа улуг перспективаларны ажыткан. Аңаа соруктар киирген Тываның коммунистери, бүгү ажылчы чоннары республиканың улус ажыл-агыйының болгаш культуразының чаа көдүрлүүшкүнүн чедип алгаш, бистиң чуртка коммунистиг ниитилелдиң тургузуушкунунга боттарының күш-ажылчы салыышкынын киирер.

Б. ХӨВЕНМЕЙ.

Таңды районнуң «Элегес» совхозунуң Кулузун фермазының ажыл-ишчилери тоску беш чылдың бирги чылының планныг онаалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарышты улам калбарткан.

Ферманың К. Кыргыс удурткан ийиги бөлүүнүң саанчылары эрткен алды айларның дургузунда инек бүрүзүнге онааштыр 936 килограмм сүттү саап ап, багай эвес көргүзүглүг болган.

ЧУРУКТА: ук бөлүктүң саанчылары биле инек кадарчызы Кыргыс Балдыр-оол.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

ЭРТЕМГЕ ҮНДЕЗИЛЭЭШ

Садыг четкилеринде күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының чугула хемчеглерин план ёзугаар чорударын Кызыл хоорайның садыг коллективтери багай эвес деңнелде боттандырып турар. Бо ажылды ыланғыя № 9 болгаш № 40 магазиннерде, топ универмагта, столовая болгаш рестораннар трезинде, Садыг министерствозунуң баазазында чөвүлелдер доктаамал чорудуп, КЭО-нуң булуңнарын чаартып тургускан. Ында чөвүлелдерниң кылып чорудар ажылының планы болгаш ооң кежигүннериниң күш-ажылды эртемге үндезилеп башкарар талазы-биле ажыл хуваалдазын, өске-даа ажыктыг сүмелерни бижээн демдеглелдер ында кирген.

Тыва АССР-нин Садыг министерствозунда КЭО лабораториязының ажылдакчылары сөөлгү үеде кадрлар белеткээриниң байдалын өөренип, оларны шилип ап, тускай эртеминиң аайы-биле ажылга хуваап турарын тодараткан. Ол хыналдага ажылдап турарларның арызында херээжен улустуң эртем-билииниң деңнелин, профессионал техниктиг билиин бедидип турарын, коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинге киржилгезин, бүдүрүглерде мурнакчы дуржулганы өөренип ап, үлетпүр болгаш аъш-чем барааннарының талазы-биле эртемнерниң үндезиннерин шиңгээдип алганының деңнелин, техникумнарда, институттарда бот-өөредилгени уламчылап турарын сонуурган көрген. Партияның, комсомолдуң политиктиг өөредилгезинге киржилгезин база хынаан.

Садыг-саарылга четкилеринде кадрларның кол категориязының ажылдан үнер чоруунуң кол чылдагаанын болгаш аныяктарны садыг ажылынче хаара тудуп турарының байдалын база тодараткан. Садып алыкчыларның магазиннерге келириниң деңнелин тодарадыр сорулга-биле универмагтың 19 килдистеринге хронометражтыг хыналданы чоруткан.

Садыглаашкынның деңнелин болгаш культуразын бедидерин чедип алырынче кичээңгей салып, универмагта садыглаар залдарны канчаар чырыдып турарын көрген. Бо магазинде чырыктың хандырылгазы эки. Кышкы үеде өрээлдер чылыг-биле эки хандыртынган. Чайгы үеде ооң ийиги каъды тунааргай, изиг. Ында агаар киреринге дузалыг күштүг вентиляция дерилгези тургустунмааның илередип, ону эдериниң сүмезин берген.

Универмагта күштелдирикчилиг радио дамчыдылгазы бар. Ону дамчыштыр химиктиг болгаш синтетиктиг бүдүмелдерден кылган барааннарның шынарын, оларның ассортиментизиниң техниктиг ылгалдарын келген улуска тайылбырлап берип турар.

Мында чурукчу-каастакчы доктаамал ажылдап, чаа барааннарга хамаарышкан өңнүг чуруктарны, плакаттарны чуруп, көскү агитацияның өске-даа хевирлерин белеткээринге дузалажып турар. Бо коллективте күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарынче угланган хемчеглер ажыл-херекчи ёзу-биле ынчаар боттаныптары келгенинге универмагтың директору Г. Кузнецованың чогаадыкчы үлүү эвээш эвес. Боларнында чижектиг ажыл-херектер № 40, № 9 болгаш өске-даа магазиннерде нептерээн.

Кызылдың садыг четкилеринде улуг-даа, бичии-даа коллективтерге күш-ажылды эртемге үндезилеп башкарарының темазынга лекцияларны каш удаа номчаан. Садыгжыларның, кассирлерниң, дузалаар ажылчыннарның ажыл шагын ажыглап билириниң, садып алыкчыларның кайы шактарда азы кайы хүннерде хөй келирин өөренип көргүлээн.

Хоорайның аъш-чем магазиннериниң үзүктел чок ажылдаарын хандырарда янзы-бүрү ассортиментилиг чем аймаан хөйү-биле белеткээри чугула. Ол сорулга-биле чаартыкчы саналдарны бүдүрүлгеге ажыглап, чартык автомат-биле ажылдап, чем савалаар столдарны белеткеп кылган. Бо арганы нептереткениңден хөй үе-шак чарыгдаар, хол-биле кылыр ажылдар кызырылган.

КЭО лабораториязының планын ёзугаар Хову-Аксы суурнуң магазиннеринде дериг-херекселдерни канчаар тургусканын болгаш шын ажыглап турарын хынап көрген. Оон тодарааны болза, столоваяларда, магазиннерде элээн хөй дериглер үрелик болганындан ажыглаттынмайн анаа турары илереттинген. Ында садыгжы кадрлар-биле ажыл кошкак. Ооң уламындан ажылдакчыларның ажылдап үнер чоруу хөй болган.

Садыг коллективтеринде илереттинген четпестерни эдериниң оруктарын айтып, кадрларны шилип алырынче, оларны арга-мергежилге өөредиринче, кижизидеринче угланган хемчеглерни бо чылдың ийиче чартыындан эгелеп боттандырып кирипкен.

Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының талазы-биле чугула айтырыгларны партия организациязының хуралдарынга чугаалажып көрүп, эртемге үндезилеттинген эки чүүлдерни калбаа-биле ажыглаар хемчеглерни ап турар.

Техниктиг депшилгениң өске-даа чугула хевирлерин нептередип, кадрларның амыдырал-чурттаглазынче, өөредилгезинче сагыш салып турар. КЭО лабораториязы Садыг министерствозунуң кадрлар белеткээр өөредилге комбинады-биле сырый харылзааны тудуп, ында дыңнакчыларга КЭО талазы-биле чаа-чаа чүүлдерни таныштырып турар. Совет эртем-техниканың мурнакчы аргаларын калбаа-биле ажыглаарынче угланган хемчеглерни ап келгениниң түңнелинде Кызылдың универмагында болгаш Ак-Довурактың, Хову-Аксының болгаш чамдык районнарның магазиннеринде садыглаашкынның культуразы, оон деңнели илези-биле бедип орар. Республиканың күрүне садыгларының ниити бараан саарылгазының бирги чартык чылда планы 102,2 хуу, ооң иштинде үүрмектеп садарының планы 101,9 хуу, ниитиниң чемненилгезиниң талазы-биле 105,6 хуу күүсеттинген. Ол дээрге, практиктиг ажыл-чорудулганы эртемниң сүмелеринге дүүштүр чорударының базымнарының биске берген түңнели-дир.

А. САЯН,
Тыва АССР-нин Садыг министерствозунда КЭО лабораториязының начальниги.

Сорулга тодаргай

СЭКП Бай-Тайга райкому биле районнуң улусчу контроль комитеди партия организацияларының секретарьларының болгаш улусчу контролёрларның семинар хуралын эрттирген. Семинарга районнуң ажыл-агыйларының болгаш албан черлериниң удуртукчулары база киришкен.

СЭКП-нин XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин боттандырар талазы-биле партия организацияларының болгаш улусчу контроль органнарының сорулгазының дугайында Тыва АССР-нин Улусчу контроль комитединиң даргазының оралакчызы А. И. Пожидаев илеткел кылган.

Районнуң улусчу контроль органнары ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга хыналдаларны кылып, четпестерни илередип, чайладыр хемчеглерни ап турар-даа болза, контрольда чедир кылдынмаан ажылдар барын санал бергеннер чугаалаан. Районда кыргылда организас чок чорул турар, дүкте чидириг хөй. Колхозтар, совхоз мал чеминиң белеткелинче ам-даа массалыг-биле кирбээн. Дүжүт ажаалдазынга белеткел оожум чорул турар. Комбайннарның болгаш кадээ ажыл-агый машиналарының септелгезин шынар чок кылып турар.

Садыг ажылында четпестер узуткаттынмайн турар. Магазиннер график-план ёзугаар ажылдавас—орай ажыттынар, эрте хагдынар таварылгалар бар. Садыгның мурнакчы дуржулгазы, чаа аргазы райпога нептереттинмейн келген. Хереглел кооперациязының материал-техниктиг баазазын калбартыр, садыг четкилериниң культуразын бедидер хемчеглерни кошкак ап чорудуп келген.

Ажыл-агыйларга, бүдүрүлгелерге контрольду күштелдиргеш, четпестерни чайладыр хемчеглерни алырын партия организацияларының секретарьлары, улусчу контролёрлар дугуржуп алгаш, ажылдуржулгазын солушканнар. Кол күштү мал чемиңиң белеткелинче, дүжүт ажаалдазынга белеткелди дүргедедиринче угландырарын семинар хуралдың киржикчилери шиитпирлеп алган.

РСФСР-нин «Билиг» ниитилелиниң лектору, төөгү эртемнериниң кандидады В. Ф. Какушкин, районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы К. С. Севек, Тыва АССР-нин Дээди Совединиң Президиумунуң ажылдакчызы А. Б. Көшкендей, районнуң прокурору А. Н. Түлүш семинарның киржикчилеринге солун болгаш өөредилгелиг лекцияларны номчаан. СЭКП-нин XXIV съездизиниң Директиваларының районда, республикада амыдыралда боттанып турарын, партия организацияларының, контроль органнарының, моон соңгаарғы сорулгаларын лекторлар лекцияларынга тодараткан. В. Ф. Какушкинниң делегей байдалының дугайында лекциязын улуг кичээңгей-биле дыңнаан.

М. КЫРЛЫГ-КАРА,
«Шынның» штаттан дашкаар корреспондентизи.

ДЕЛЕГЕЙ бо хүннерде

БОЛГАРИЯ УЛУС РЕСПУБЛИКА. Болгар улустуң улуг оглу, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң шылгараңгай ажылдакчызы Георгий Димитровка Димитровград хоорайда чаа тургускан тураскаал.
БТА—СЭТА-ның фотозу.

Б. Н. Пономаревтуң телевидениеге чугаазы

КАИР. (СЭТА). Араб социалистиг эвилелдиң бүгү-нииты национал конгрезиниң ажылынга болгаш июль революциязының 19 чыл оюнуң байырлалынга киржири-биле СЭКП-ниң Каирде чеде берген делегациязын баштап чоруур СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев Каир телевидениезин дамчыштыр чүве чугаалаан.

Совет Эвилели хосталган күрүнелерниң улустарынга бүгү таланың деткимчезин көргүзүп, КАР-ның израиль агрессияга удур демиселин быжыг болгаш чайгылыш чок деткип турар деп, Б. Н. Пономарев чугаалаан. ССРЭ-ниң болгаш КАР-ның аразынга Найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында керээни чарганы совет-египет харылзааларының хөгжүлдезинде чаа үе-чада болган, ук керээ «бистиң улустарывыстың үндезин эрге-ажыктарынга дүгжүп. политика, экономика, камгалал болгаш өске-даа адырлар талазы-биле кады ажылдажылганы улам калбартып, ханыладырынга үндезинни тургузуп турар» деп, СЭКП-ниң делегациязының баштыңы демдеглээн.

Катап соңгуткан

БЕЛГРАД. (СЭТА). Эвилел скупщиназының сессиязынга Иосип Броз Тито ЮСФР-ниң президентизинге 5 чыл хуусаага база катап соңгуткан. Конституцияга чоокта чаа хүлээп алдынган эдилгелерни ёзугаар республиканың президентизи кижи чуртта күрүнениң чаа дээди органы — ЮСФР-ниң Президиумунуң даргазы база болур ужурлуг.

Президент Тито соңгуткан соонда скупщинаның сессиязынга чүве чугаалаан. Сессияга ЮСФР-ниң Президиумунуң составын чарлаан. Ында алды республика бүрүзү-ле 3-3 кежигүннер, автономнуг край бүрүзү-ле — 2-2 кежигүннер-биле төлээлеттирген.

«Аполлон-15» ужудуушкунда

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Үш космонавтар — Д. Скотт, А. Уорден болгаш Д. Ирвин башкарган «Аполлон-15» деп космос корабли Айже бодунуң ужудуушкунун ургулчулевишаан.

Июль 29-та Москваның-биле 14 шак 35 минута турда космос корабли Айга 38091 километр четпейн чораан.

Д. Скотт болгаш Д. Ирвин кол өрээлден Ай кабиназынче киргеш, кабинаның системаларын база катап хынап көрген. Ооң соонда кезек дыштангаш, космонавтар селе-центр орбитазынче киринге болгаш Айга хонуп, дужеринге белеткелди эгелээннер.

МИЛЛИОННАРНЫҢ КИЛЕҢИ

Шиитпирлиг удурланыышкын

БЕЙРУТ. Ливанның, Сирияның, Ирактың болгаш Иорданияның коммунистиг партиялары Суданның эрге-чагыргаларының коммунистерни болгаш чурттуң өске-даа депшилгелиг, демократтыг күштерин истеп-сүрүп турарынга шиитпирлиг удурланыышкынын илергейлээн.

Дөрт араб чурттуң коммунистиг партияларының кады кылып, ында тараткан медегелелинде чугаалааны болза, судан эрге-чагыргалар дерзии үүлгедиглерин, массалыг болгаш өлүрүкчү чоруктуң калчаалыг кампаниязын өөскүдүп үндүрген, ол дерзии үүлгедиглерге болгаш өлүрүкчү чоруктарның айыылынга Суданның эң эки оолдары таварышып турар. Судан удуртукчуларның ындыг угланыышкызының империалистиг болгаш реаксылыг бөлүктер өөрүшкү-биле чүүлдүгзүнүп турар. Империалистиг болгаш реаксылыг бөлүктерниң пландары болза араб чурттарда национал-хосталгалыг шимчээшкинни узуткаары боор турар. Ливанның, Сирияның, Ирактың болгаш Иорданияның коммунистиг партиялары өлүрүкчүлерниң холун бектээр, Суданда ханныг дерзии үүлгедиглерни соксадыр дээш демиселжир деп делегейниң бүгү хөй-ниитизин, чер бөмбүрзээнде ак сеткилдиг бүгү кижилерни кыйгырган.

Шыңгыы негелде

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Суданда кандыг-даа буруу чок кижилерни шаажылап өлүрүп, массалыг-биле истеп сүрер чоруктарга шиитпирлиг удурланыышкынын Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлели илергейлээн. Дерзии үүлгедиглерни доп-дораан соксадырын Чөвүлел шыңгыы негээн. Хартумда эрге-чагыргаларга Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң чоруткан телеграммазында чугаалааны болза, Суданда боол турар чоруктар чүгле судан нацияга улуг когаралды чедирип турар эвес, харын антиимпериалистиг фронтунуң чаңгыс эвин кошкадып турар.

Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң кежигүнү Шафиа Ахмед Аш-Шейхти өлүрген дугайында, депшилгелиг, патриоттут болгаш демократтыг күштерни истеп-сүрүп турар дугайында Судандан келген дыңнадыгларга Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлели шыңгыы дүвүреп, сагыш-сырап турар.

Национал чаңгыс эп дээш, империализмге удур демиселжип турар судан улус-биле боттарының акы-дуңма эп-сеткил каттыштырылгазын кезээде илергейлеп турар чер бөмбүрзээниң тайбыңга ынакшылдыг бүгү күштериниң сеткил-сагыжын ол халаптыг болуушкуннар ханы дүвүреткен деп, телеграммада чугаалаан.

Буруу шапкан

СОФИЯ. (СЭТА). Азия болгаш Африка улустары-биле эп-сеткил каттыштырылгазының болгар комитеди медегелел парлап үндүргеш, Суданның хамаарышпас чоруу болгаш социал депшилгези дээш, империализмге болгаш иштики реакцияга удур ол чурттуң чайгылыш чок демиселчилерин массалыг-биле тудуп хоругдап, оларга хамаарыштыр ханныг кара турызында аажылаашкыннарны кылып турарын база-ла шиитпирлиг буруу шапкан.

Чалбыыштыг патриоттар болгаш интернационалчылар —Суданның Компартиязының ТК-ның Чиңгине секретары А. Махджубту, Суданның профэвилелдер федерациязының Чиңгине секретары Аш-Шейхти, Мурнуу чүктүң херектериниң талазы-биле министр чораан Д. Гарангты азып өлүрген деп, медегелелде чугаалаан. Ындыг байдалга өске-даа патриоттарны таварыштырар деп турар. Судан улустуң дайзыннары— империалистер болгаш иштики реакция анаа өөрүп турар.

Кадыг-дошкун дерзии үүлгедиг судан күрүнениң удуртулгазының аллар-хүндүзүнге когаралды чедирип, араб болгаш делегейниң антиимпериалистиг шимчээшкининге улут хоралыг боол турар.

Болгарияның хөй-ниитизи судан улус-биле изиг эп-сеткил каттыштырылгазын болгаш дерзии үүлгедиглерниң айыылынга таварышканнарга болуушкун ханы сагышсыраашкынын илергейлеп турар деп, медегелелде демдеглээн. Суданда ханныг дерзии үүлгедиглерни доп-дораан соксадырын, империализмге болгаш реакцияга удур чайгылыш чок демисел дээш суданның улустуң бүгү патриотчу күштериниң чаңгыс эвин катап тургузарын медегелелде негээн.

Удурланыышкын чыскаалы

ПАРИЖ. (СЭТА). Суданда коммунистерге, профэвилел шимчээшкининиң активчилеринге болгаш демократтарга удур ханныг дерзии үүлгедиглерге француз ажылчыннарның удурланыышкынының массалыг чыскаалы Парижке болган.

Францияның Коммунистиг партиязының, Францияның Күш-ажылдын бүгү-ниити конфедерациязының кыйгырыгын ёзугаар организастаан чыскаалга Францияның демократтыг болгаш депшилгелиг өске-даа организациялары киришкен. Суданның Коммунистиг партиязының ТК-ның Чиңгине секретары А. Х. Махджубту, Суданның ажылчыннар профэвилелдериниң федерациязының чиңгине секретары Ахмед Аш-Шейхти шаажылаан өлүрүкчүлерни килеңнээшкин-биле карган, Суданда ханныг үүлгедиглерни соксадырын, хоругдаттырган патриоттарны болгаш демократтарны хостаарын оон киржикчилери негээн.

Делегей организацияларының мурнундан негелде

ПРАГА. (СЭТА). Журналистерниң делегей организациязының секретариадының Суданче чоруткан удурланыышкын телеграммазында бүгү делегейниң депшилгелиг журналистери Суданда шаажылаашкыннарны болгаш судан депшилгелиг күштерин истеп-сүрүп турарын сеткил дүвүрээзин-биле көрүп турарын айыткан.

Антиимпериалистиг фронтунуң чаңгыс эвин кошкадырынче угланган реаксылыг бөлүглежиишкиннерниң Суданда үүлгедиишкиннеринге шиитпирлиг удурланыышкынын илеретпишаан, истеп-сүрүүшкүннерни болгаш шаажылалдарны соксадырын, туттурганнарны хостаарын ол организацияның секретариады 150.000 кежигүннериниң өмүнээзинден шыңгыы негеп турар.

Студентилерниң делегей эвилелиниң секретариады болдунун медегелелинде делегейниң бүгү демократтыг организацияларын, студентилер организацияларын болгаш делегейниң хөй-ниитизин кижиниң эргелерин камгалаарынче болгаш Суданда шаажылалдарны соксадырынга бүгү идигни бээринче кыйгырып турар.

КОЛОНИЗАТОРЛАРНЫҢ БОЙЛААНЫ

Каттышкан Нацияляр Организациязындан репортаж

КНО-нуң Нью-Йоркта 35 градус изиг болгаш агаарның 85 хуу шыгыдан өйлекчилерниң дузазы-биле идегелдиг камгаланган 35 каът бедик бажыңында чаңчыл болган чайгы ыржымны ырак Африкадан келген дүвүрээзиниг медээ үрепкен. Сенегалдың чазаандан мындыг телеграмма: Португали колонизаторларның кара туразында ажылап турары кожазы Гвинея-биле (Бисау-биле) кызыгаарлашкан шырыштарда көдээ суурларже баар оруктарда миналарны салган. Өлген кижилер бар. Португали вертолёттар үрегдекчилерни Сенегалдың девискээринге дүжүрүп турар. Сөөлгү беш чылдар дургузунда Айыыл чок чорук Чөвүлели хамаарышпас Сенегалга удур Португалияның чөңгээлиг халдаашкыннарының дугайында айтырыгны дөрткү удаа чугаалажып көөр ужурга таварышкан.

Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң үш каът олуттуг залы. Анаа тайбыңны камгалаарының чугула айтырыгларының талазы-биле шиитпирлерни хүлээп ап турар. Залдың үстүү каъдын долдур олурупкан, журналистер — боттарының олуттарында. Адаанда аажок улуг стол артында Чөвүлелдиң кежигүннери чурттарның он беш төлээлекчизи. Тодаргайлаарга олар он дөрт. Он бешкизи — кымны-даа төлээлевээн чанкайшичи.

Хуралдаар залдың столунда африк делегаттар хөй. Даргалакчы чугаалажылгага киржирин күзээн ораторларның узун даңзызын номчаан. Херек кырында бүгү Африка Сенегалдың талазынга туруп. португали чөңгээлерни кезээде соксадырын, акы-дуңма чурттуң тускай догуннаашкынын болгаш девискээринге дээп болбас чорукту хандырарын негээн. 37 африк күрүнениң төлээлекчилери боттарының чазактарының өмүнээзинден Айыыл чок чорук Чөвүлелинге чагаа чорудуп. Сенегалга удур Португалияның чаа кемниг үүлгедиин Португалияның тергииделиниң адаанда турар америка девискээрлер-биле кызыгаарлашкан кара диптиң хамаарышпас күрүнелеринге удур агрессияны калбартырының чаа үе-чадазы кылдыр ол чагаада айыткан.

Нью-Йоркта албан ёзузу-биле чеде берген Сенегалдың даштыкы херектер министри Амаду Карим Гэй чүве чугаалаан. Сөөлгү чылдарның дургузунда Сенегалга удур Португалияның үүлгеткен агрессчи үүлгедиглерин бодунуң чугаазынга ол тодаргай көргүскен: он-он көдээ суурларны боолаан болгаш хоозураткан, чүс-чүс чурттакчыларны сывыра берген, хөй кижилерни балыглаан болгаш өрттендирер бомбалар-биле хуюкгаан.

Амаду Карим Гэй африка дипте Португалияның кемниг үүлгедиглери дээш ооң НАТО талазы-биле эвилелчилериниң харыысалгалыг болурун демдеглээн. «Португалия Европаның эң хожудангай чурттарының бирээзи болгай деп. ол чугаалаан. Португалия бир эвес НАТО чурттарының деткимчезин ажыглаваан болза, колониалисчи дайыннарын ол хире хөй чылдарда чааскаан чорудуп шыдаар турган бе ынчаш?» Агрессорга удур эң шыңгыы хемчеглерни алырынче Айыыл чок чорук Чөвүлелин Сенегалдың даштыкы херектер министри кыйгырган.

Африканың төлээлекчилери удаа-дараа сөс ап, саналдарын берген. Гвинеяның делегады эрткен чылдың ноябрьда Гвинеяга удур Португалияның үүлгеткен агрессиязының дугайын сагындыргаш, чээрби чүс чылдың ийиги чартыында Португалияның колониалисчи авантюраларының онзагай чүүлү болза араатанзыг дерзии үүлгедиглерни — чурттакчы чонну болгаш бойдусту узуткаарының эң-не каржы арга-методтарын ажыглаары-биле дүүштүрүп турарында болур деп айыткан. Малиниң төлээлекчизи португали шериглерден ырбап дескен офицерниң өчүктерин дыңнаткан. Португалия бодунуң агрессчи политиказын үргүлчүлээр болдалдыын ол өчүктер көргүскен. Агрессияны чайладыры-биле ажыктыг хемчеглерни алырын мали төлээлекчи база негээн.

ССРЭ-ниң КНО-да доктаамал төлээлекчизи Я. А. Малик сөс алган. Агрессияның сөөлгү үүлгедиглери дээрге, африка чурттарга удур Португалияның кара сагыштыг, өжээнниг үүлгедиглериниң бирээги-ле тудушкаанда чүгле звено-дур деп, ол демдеглээн. Португалияга өмээрикшен мурнуу-африка болгаш мурнуу-родезия расизм-биле португали колониализмниң кемниг харылзаазын Я. А. Малик демдеглээн. Колониализмни узуткаар чорудулганы доозарынга моондактаарын херек кырынга оралдажып, харын-даа КНО-нуң колониализмни узуткаар талазы-биле комитединден үнеринден безин чалданмаан барыын талакы күрүнелерниң (Англия, АКШ) туружун ол шыңгыы шүгүмчүлээн.

Боттарының национал хосталгазы дээш, колониализмге болгаш расизмге удур демиселжип турар улустарны деткиир талазы-биле Совет Эвилели бодунуң принципиалдыг чайгылыш чок туружун удуртулга болдуруп турар деп, Я. А. Малик чугаалаан. СЭКП-ниң XXIV съездизинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң илеткелинде тайылбырлааны тайбың болгаш улустар аразының кады ажылдажылгазы дээш, улустарның хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш демиселдиң программазында бо туруш тодаргай болгаш ылаптыы-биле илереттинген.

Сирияның Тогонуң, Сомалиниң, Замбияның, Сьерра Леоненин, Мавританияның төлээлери санал берген. Барыын талакы күрүнелерни шыңгыы буруу шапкан үнер үргүлчү дыңналып турган. Оларнын чепсээ африка черге өлүмнү болгаш үрегдел, хоозуралды чедирип турар. Каждан Маврикийниң төлээлекчизи НАТО-нуң кежигүнү болур Португалияга берип турар ол боо-чепсекти Португалияның Африкага ажыглаарын болдурбазы-биле олар чүнү кылганын, Португалияның атлантика эвилелчилери өмээржикчилер болуп турар дөрт сүлчээ ында эвес деп бе деп айтырыгны оларның мурнунга шуут салырга. барыын талакы күрүнелерниң талалакчылары сестип сүрээдеп эгелээн. Маврикийниң төлээлекчизи салган айтырыгларга харыыны бээрин барыын талакы күрүнелерден негээн.

Бөгүн кол эвилелчилер — американ Буштуң болгаш англичан Кроунуң олуттары кожа. Буш Кроуже, Кроу Бушче көрүп каап олурган. Адактың сөөлүнде олар ийилээ бельги төлээлекчиниң талазынче көрүнген: Сенде чүү боор, бичези-ле болгай сен сенден негелде эвээш болур. Буштуң болгаш Кроунуң ындыг бодалдары оларның арыннарындан илдең болган. Бельгияның төлээлекчизи айтырыгны харыылаарынга белен эвес. «Сагыш сыраашкынның» дугайында ол бир-ле чүвени чулчуруп, «айтырыгларны чугаалажылганың аргазы-биле шиитпирлээринче» кыйгырган. Америк, англи төлээлекчилер ооң чугаазынга таарзынмаан. Ынчалза-даа олар түңнел хуралга сөс алыр ужурга таварышкан.

Айыыл чок чорук Чөвүлели сенегал девискээрде күчүлээшкинниң болгаш үрегдел, хоозуралдың бүгү үүлгедиглерин доп-дораан соксадырын, ол африка күрүнениң девискээриниң бүдүн болурун, тускай догуннаашкынның болгаш айыыл чок чоруун хүндүлеп көөрүн Португалиядан негээн резолюцияны хүлээп алган. Чөвүлелдиң элээн каш кежигүннери составтыг тускай төлээлерни шериг тускай эртемниглери-биле кады Сенегалче чорударын Айыыл чок чорук Чөвүлели шиитпирлээн. Тускай төлээлер агрессияның чылдагааннарын болур-чогуурү-биле истеп хынаар болгаш Сенегал биле португали тергиидээшкиниң адаанда турар Гвинеяның (Бисау) аразында кызыгаарда тургустунган байдалды өөренип көөр ужурлуг.

А АКШ-тың болгаш Англияның төлээлекчилери канчаар көргенил? Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң оон өске бүгү кежигүннериниң чүүлдүгзүнген резолюцияны дээш бадылаарындан олар дадагалзаан. Боттарының туружун тайылбырлаар үезинде англи болгаш америк делегаттар «байдалдың тодазы четпес» дээр чүвезин чылдак тыртып турган. Ындыг болза-даа АКШ болгаш Англия боттарының НАТО талазы-биле эвилелчизинге удур бадылаарындан анаа-ла ойталаан дээрзинге хуралга олурганнардан кымны-даа чигзиндирбээн.

Сенегалга удур Португалияның агрессчи үүлгедиглерин дөрт хүн КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелинге чугаалажып көргени бир янзы суд чорудулгазы болу берген. Чугаалажып көрүүшкүн үезинде колонизаторларны болгаш империалистерни төөгүнүң каргыштыг дөңгүзү-биле дөңгүлээн.

О. ПИВОВАРОВ,
СЭТА-ның корреспондентизи.
Нью-Йорк.

БИСТИҢ КИЖИВИС

«Коммунизмче орук» колхозтуң ажыл-агыйы, экономиказы ийи чыл мурнунда дыка кошкак, колхозчуларга шалың төлээр акша безин тывылбайн баар турган. Ам ол ажыл-агый катап көдүрүлген, байшыырак апарган. «Колхоз даргазы Мижит Кыргысович Дүгер шиитпирлиг, бедик негелделиг, ажыл-агыйжы кижи» деп сестерни район девискээринге, харын оон дашкаарлдаа черлерге дыннап болур. Колхоз даргазынга соңгуткандан бээр ол ийи чыл ажып бар чоруур. Бо үениң дургузунда колхоз районда шыырак дээн ажыл-агый апарган.

Колхозтуң бүгү орулгазының 90 хуузу мал ажылындан кирип турар. Ынчангаш ажыл-агыйның ол адырын улам хөгжүдери хамыктың чугулаазы боор турар. Мал ажылында турар кижилерниң бот-харысалгазын бедидери, оларның өөредилгезин организастаары — бирги чергениң айтырыы. Бригада, ферма болгаш өске-даа коллективтер аайы-биле кижилер зооветеринарня өөредилгезинге хаара туттунган. Оңу тускай эртемниг пропагандистер удуртуп турар.

Эш Дүгер хойжу бригадаларны, фермаларны доктаамал эргип, байдалды ылавылап, ында ажылдап турар кижилерниң сеткил-хөөнү кандыгыл, чүү четпейн турарыл, ажылга харысалгазы, өөредилгезиниң байдалы, амыдырал хандырылгазы кандыгыл дээш, хөй-хөй айтырыгларны көрүп турар. Кижилерге бүзүрээр, ынчалза-даа шиитпирниң, айтышкынның күүселдезин хынаар деп партийжи принципти Мижит Кыргысович бодунуң ажыл-чорудулгазынга удуртулга болдуруп чоруур.

Даргадан колхозчулар, тускай эртемниглер, аныяктар, школачылар үлегер алыр апаар. Ынчангаш бодунуң билиин ооң доктаамал бедидери чайгаар негеттинер. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң көдээ ажыл-агыйга хамаарыштыр салган сорулгаларын ол чон ортузунга изиг-биле пропагандалап, аңаа хамаарыштыр көдээ ишчилерниң кылыр ужурлуг тодаргай ажылы чогум чүл, ону канчаар боттандырар бис дээрзин ханы тайылбырлап турар. Бо хемчеглерни боттандырары-биле партия организациязы, колхоз баштаар чери тускай планныг.

Колхозтуң ажыл-агыйы эртемге үндезилеп чоруттунуп турар. Мал, чер ажылында, экономикада, машина-техника эдилелинде чаа-чаа чүүлдерни ажыл-агый элээн хөйнү ажыглаан. Малдың уксаазын экижидер, ооң продуктулуун бедидер дээш сөөлгү ийи чылда симменталь уксаалыг 8 бугаларны, чартык нарын дүктүг кошкарларны, чылгы малдың эки бүдүрүкчүлерин эдержилгеге киирген. Төрүүр малды чүзүн аайы-биле тарып боозадырын калбарткан, ооң учёт, контролюн шыңгыы тургускан. Ооң түңнелинде колхоз сөөлгү чылда малдың баш санын өстүрериниң планын ажыр күүсеткен. Малга чемнер белеткээри экижээн. Колхоз төвүнде беш механизастаттынган кудук кастынган. кыштаг санында сөөлгү үениң төлевилели-биле туттунган хой, хураган кажааалары бар.

Ажыл-агыйга чаа техниканы чыл бүрүде немей ап, ону чогуур хуусаазынга чедир камныг эдилеп турар. Сөөлгү чылдарда техниканың үрелир чоруу, ону хуусаа четпээнде үндүр бижиири, авария кылыры, кывар-чаар материалдарны ажыр чарыгдаары дээн ышкаш, ажыл-агыйжы эвес чорук чидип бар чоруур. Колхозта 30 автомашина, «ДТ-75», «ДТ-54», «Беларусь» болгаш өске-даа марканың 27 тракторлары бар.

Колхоз 1971 чылдың бирги чартыында күрүне мурнунга планныг онаалдаларын эътти —99,5 хуу, сүттү—123,3 хуу, дүктү—84 хуу кылдыр күүсеткен. Дүктү садары ам-даа уламчылап турар. Колхоз бодунуң тургустунуп келгенинден бээр 20 чыл оон чоокта чаа демдеглээн. Аңаа кылдыган илеткел 20 чыл дургузунда хөгжүлдени тодаргай көргүскен. Чижээ, 1951 чылда колхозтуң малының бажын чүзүн аайы-биле көргүзерге: хой 774, инек 99, чылгы 400 баш, кол хереңги 28385 рубль турган болза, 1971 чылда кол хереңги 1 миллион 509866 рубль, хойнуң баш саны 21.100, инектиң — 1.200, чылгының—1.201 чедир өскен. 1951 чылда ниити тарылга шөлү 217 га турганындан ам 2.776 га четкен. Бир колхозчунуң чылда ортумак шалыңы 203 рубль турганындан 2030 рубль четкен. Колхозтуң чылда орулгазы 1951 чылда 18.350 рубль турган болза, ам 698.837 рубль четкен.

— Коллективтиг ажыл-агыйның күштүүн бо бүгү херечилеп турар-дыр. Араттарның амыдырал-чуртталгазы үндезини-биле чаартынган. Ленинчи национал политиканың ачызында, партияның мерген удуртулгазы-биле тывалар ам чыргалдыг чурттап, эртем-билигниг апарган. Бо бүгүнү хандыр бодап келгеш, партияга, Совет чазакка кызыгаар чок четтирдим деп чугаалавас аргам чок—деп, колхозтуң үндезин тургузукчуларының бирээзи коммунист Шойжулчап Кыргыс бодунуң саналынга чугаалаан. Чээрби чыл иштинде колхозтуң кижилери өскен, болбаазыраан. Чазактың орден-хавыяалыы эдилээн мурнакчы кижилерниң саны хөвүдээн. Оларга хойжулар Сат Чыргал, Сергей Мижит, Навчыт Кыргыс болгаш өскелер-даа хамааржыр. Аныяк коммунист Күдең Баныга удурткан № 2 хойжу бригада бо чылын 100 баш төрүүр хойга онаалтыр 104 хураганны камгалап алган, а колхоз ниитизи-биле 100 баш төрүүр хойдан 94 хураганны алган. Бо дээрге багай эвес түңнел-дир.

Малчыннарның амыдырал хандырылгазын экижидер хемчеглерни доктаамал ап чорудуп турар. Медицина ажылдакчылары — оларның доктаамал күзенчиг аалчылары, сумечилери. Автолавка садыы, почта чедирилгези база эки.

Малчыннарны сууржун амыдыралче чоорту шилчидерин план ёзугаар боттандырып эгелээн. Бо чылын 6 малчын аалчеглиг кадатче кирер.

Чер ажылын хөгжүтпейн, мал ажылын сайзырадыр арга чок. Ынчангаш чер ажылын, ооң культуразын экижидип турган, бедик дүжүттү чыл санында өстүрери негеттинип турар. «Чер бистиң бүгү-ле байлаавыстың үнер дөзү, ынчангаш черни карак огу дег камгалаар, камнаар херек» деп. Чер дугайында Хоойлуда тодаргай айыткан. Колхозтуң девискээринде черни кайы хамаан чок үрей аңдарар болгаш черниң хорзуңун үрээр, өске-даа чоруктар эвээжеп турар. Ындыг болза-даа, чер ажылында улуг четпестер бар. Ылаңгыя шелдерниң үнүшдүжүдү дыка чавыс. Колхоз баштаар чери, партия организациязы ол бүгүнү шүгүмчүлелчи ёзу-биле көргеш, бо чылын тарылга чорударының аргазын өскерткен. Амгы үеде тараа эки үнүп турар.

«Коммунизмче орук» колхоз—улуг ажыл-агыйларның бирээзи. Ооң төвү Нарын суур районда эң хөй чурттакчылыг. Ында ортумак школа, 270 ажыг олуттуг көдээ Культура бажыңы, ясли-сад, эмнелге дээн ышкаш черлер бар. 1951 чылда он ажыг бажыңчыгаштар турган болза, ам 400 чыгам бажың бар.

Эш Дүгерниң күш-ажылчы оруу, баштайгы базымнары хойжу бригаданың бригадири, колхозтуң партия организациязының секретары хүлээлгеден эгелээн. Партия организациязының секретарынга үш чыл ажылдааш, коммунистерниң ролюн бедидип шыдаан.

Колхоз даргазы Дүгерниң организакчы, хөй-ниитичи талалары бедик-биле үнелеп турар. Принципиалдыг коммунист колхозтуң мурнунга салган сорулгаларны бүрүн чедип алдыспаан, чаа-чаа кайгамчык кижилерни өөредип, оларга дириг үлегер-чижек болуп чоруур. Колхозчулар «Мижит Кыргысович — бистиң киживис» деп, хүндүткел, ынакшыл-биле чугаалап турар.

Н. ДАКАА.

Эрзин район.

Ленинград маадырны утпаан

Ленинград области Рахья суурнуң чанындан чоокта чаа Совет Эвилелиниң Маадыры улуг лейтенант Алексей Севастьяновтуң самолёдун тыпкан.

Ужудукчу Севастьянов Ленинниң хоорайын камгалаап хөй санныг тулчуушкуннарга киришкен, дайзынның ужарчуулунуң халдаашкынын ойтур шаап, амыдыралдың алдарлыг оруун-даа камгалап турган. 1942 чылдың апрель 23-те оон шүүргедекчи самолёдун немецтер дужур аткан. Өрттенген самолёт Рахья дээр демир-орук станциязының девискээринде бир-ле торф-малгаштыг черже кээп душкен.

Полктуң хоочуннары А. Севастьяновтуң башкарып чораан, маадырлыы-биле өлген самолёдунуң душкен черин элээн каш чылдарда дилеп келгеннер. Бир-ле аңдан санёрлар өрттенип калган «МИГ-3»-түң тып алганнар. Маадырның 1941 чылда шаңнаткан Ленин ордени, ооң хуудатышзылгазы, демдеглел дептержигези, компазы, шагы, пистоледи, ракетницазы олла хевээр чыткан. Пулемёттуң унунда патроннар: ужудукчу сөөлгү минутага чедир боолап чораан болган.

Севастьяновтуң мага-бодунуң хааржааның чанынга болган кыска митингиге ооң-биле чаңгыс полкага турган Совет Эвилелиниң Маадыры В. А. Мациевич чүве чугаалаан.

ЧУРУКТА: А. Севастьяновтуң самолёдун эксперттер көрүп турлар.

С. СМОЛЬСКИЙНИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Москваның динамочуларының сес бөмбүү

Москва «Динамозунуң» футболистери амгы сезоннуң чемпионадынга тускай рекордту тургусканнар. Олар июль 29-та боттарының стадионунга Ташкентиниң «Пахтакор» командазын 8:0 санга уткан. Ол маргылдаа үезинде Пискунов бөмбүктү үш катап, Байдачный — ийи катап кирр тепкен.

Ол ышкаш маргылдаазы мурнап чоруп турар Киевтиң динамочулары ийи санны база чаалап алганнар олар Украинаның шайысылалынга «Нефтчини» 1:0 санныг уткан. Бөмбүктү Трошкин кирр тепкен.

Ол хүн Москвага база бир маргылдаа болган. Москваның болгаш Донда-Ростовтуң армейжилери Лужникиге ужурашкаш, 2:2 санныг боол хайым чарылганнар.

(СЭТА).

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 31-ДЕ

МОСКВАДАН

16.15 — Сөөлгү медээлер. 16.30—«Мария Пахоменко ырлап тур». 17.15—«Дворяннар уязы». Уран-чечен фильм.

КЫЗЫЛДАН

19.00—«Маадырлыг чоруктан маадырлыг чорукче». Телефильм. 19.55—Концерт.

МОСКВАДАН

20.25—Дамчыдылгалар программазы. 20.30—А. Выджинский «Дээр ортузунда». Телепьеса. 21.40 — Р. Паулстуң удурткан эстрадтыг оркестриниң концерти. 22.05—«Форсайт дугайында тоожу». Уран-чечен телефильм. 15-ки сериязы. «Ачылаткан». 23.00—23.50—П. И. Чайковскийниң романстарын РСФСР-ниң алдарлыг артизи Е. Образцова күүседир.

ПАРАШЮТИСТЕР ЧЕРЖЕ УТКУШТУР

Самолёттуң эжии ажыттынган. Парашютистер черже шураарының медээзин манап, карак чивеш дээр аразында-ла адаанда өскерлип чыдар черни хайгаарап турлар. Ыя ол каш минуталарны сеткил хайныышкын, дүвүрээзин чокка шолээн эрттирер кижи тывылбас боор. Владимир Сизовтуң баштайгы шураашкынын черле утпас. Самолёттан үнер команда дыңналыры билек Володя инструкторже оон камгалал дилээзиг көрүп келген. Оозу оолдун эктин часкап, хөй-аът киирген. Ооң соонда Владимир оожурган. черже ужугуп бадыышкын чедиишкинниг болурунга бүзүрей берген. Ол ындыг болган-даа.

Бөгүн парашютистер өрт өжүрер черже чорупканы ол.

Самолёттуң чайгаары-ла кончуг, ажик база ажык. Ыяк туттунмас болза, хоржок. Часкаар чайын черле самолётту аажок чайгаар боор ийин. Чүге дээрге чер чылыырга, агаар база чылып, ооң агымы өрү үнүптер. Изиг, соок агаар холужуп турар черге самолётту өрү, куду опеңнедири күштүг-ле. Самолётта өрт өжүрүкчүзү парашютист мергежилиниң аайы-биле баштайгы базымын кылып чоруур аныяктар-ла хөй: Ваня Белоножкин, Юра Семенов, Саша Лаптев... Кызыл аэропортундан самолёт ужуп үнүптерге олар төрээн хоорайның бедиктен дыка-ла сонуургап көргеннер.

Самолётту чайгай бээрге, Лаптев биле Белоножкин тоовааң. Шерагге турган, оларның бирээзи парашют-биле халыырынга чаңчыккан, а өскези далайта эжиндириишкинге дадыккан. Өске оолдарның арынпары хуула берген, бергедээн турганнар.

Өрт өөскээн район. Черже халыырынга белеткенир деп инструктор командылаан. Бир дугаарында дуржулгалыг парашютист Александр Харин ужугуп баткан. Ооң күзел-сорулгалы чүгле ужудукчу болуру турган. Ужар чүүлдүң спортчу клувунга өөренип, планерлерге ужудуп чораан. Ынчалза-даа ужудукчуга өөренир дээш эмчи комиссиязын эртип шыдаваан. Ак-көк дээр, самолёт ооң сагыш-сеткилиң бүргеп келгениниден арга-ыяштты ужар чүүл кужү-биле камгалаар организацияга кирген. Бо чыл-биле Александр үшкү сезонда кирген ол. Баштайгы парашютист черге «хонупкаш», дээрде өөрүнче ак аржыылын чайып, бүгү чүве менди-чаагай дээрзин медээлээн. Санныг секунддалар иштинде-ле дээрде ак парашюттар өргээлендир хөлбеңейнип, ужугуп баткан кижилерни камныг тудуп чораан. Дөрт кижи ажык шолге «хонупкан», а бешкизи хадыңның борбак арыгже углапкан. Парашютту эптей каарда бир-ле чүвени чедир көрбээни-ле ол боор. Аас-кежик боош оозу база чедимчелиг хонупкан.

Оолдар бөлүглежип келгеш, албан-хүлээлгезин күүседип кирипкен. Өрттүң кыдыг чалбыраажын будук-биле өжүр хап, оңгар казып, төштерни довурак-биле хөөп, сут чаштырып, кылбаан-на чүве чок. Орай кежээ өрт чавырылган, оон ыңай уламчылавас хире. Лесниктиң өөнге хонгаш, эртен келген вертолётка олурупканнар.

Красноярскиниң арга-арыг камгалалының авиабаазазының ишчилери мыңдыг яналыг ажылдап турар. Олар соңгу чүкте Эвенкидан мурнуу чүкте Мооддуң кызыгаарынга чедир калбак делгем, арга-ыяштыг, даглыг девискээрни өрт айыылындан камгалап турар. Оларны кайы-даа хүн кандыг-даа ырак черже чорудуп болур.

...«АН-2» самолёт Кызылче углапкан. Авиапортка кыска дыштанылга. Катап вертолётче. Орук Кызыл-Мажалыкче уламчылаан. Ында агаар баксыраан, самолётту хондурар арга чок. Катап Кызылче ээпкен. Орук ара булут аразынче үнүп, чаъс-чаашкын дугайында медээ чыып алыр даалганы күүсеткен. 6 муң ажыг метр бедик. Агаар чедишпес. Кислородтуг маскадан тынып, онаашкан ажылды күүсеткен.

Эрткен час, чайның эгези Тывага каңдаашкыны болган. Чадаанада салбырның хайгаарақчы ужудукчузу Виктор Бабаев Шом-Шумда өртче самолёдун углапкан. Бедик, даглыг черге өрт канчап өскээнил? Кадарчы азы аңчы кижиниң серемчилел чогундан-на ол болган боор.

Бабаев хайгаарал ужудуушкун кылып чораш, өрттүң өскээн девискээрин чижеглеп 15 гектар деп тодараткан. Ынаар Тожунуң парашютистерин чоруткан. Оларны Николай Пастухов удуртуп чораан. Өрт шырак болган, чер база кадыр, берге. Баштайгы бөлүкке дузалажыры-биле чаа күштү база немээн. Демисел үш хүн уламчылаан.

Кадыр ийин өрү өрт өжүрер херекселдер-биле, камгалал хентиг үнери амыр эвес. Өрт өшкен соонда Юра Семёнов эрткен оруун кезиндир хайгаарааш, куш ужудар бедикке канчап халып турган улус боор бис деп, өөрүнден айтыргылаар-даа. Демисел, шыпап-ла, берге болган. Даштыг дагта чалбыраап эртиес бичежек буга безин казары амыр эвес. Сут база чок. Ону куду чыткан меңгиден Иван Белоножкин эккеп турган.

Өрт өшкен хире. Ынчалза-даа чүвени канчап билир. Хондур көөр-дүр дээш кезек кижи арткан. Сезинчиг чүве чок. Вертолётту кыйгырткаш, оолдар чоруурунга белеткени берген. Оларның оруу бо удаада Эвенкиже болгаш Ангара хем унунда өрттенген калбак тайгаларже уламчылаан.

В. ДЮКАЛОВ,
парашютист,
десантник.

Красноярск хоорай.

КЕЖЭЭ ХОЙЖУ

Баштайгы кодан хойну хүлээн алгандан бээр он ийи чыл болганы Ондар Бадыжыкка шоолуг-ла билдирбейн эрте берген. «Улуг-Хая» совхозка ол бо аразында хойжу боол ажылдап келген.

Ёзулуг мурнакчы, ажылга мергежээн малчын чылдың агаар-бойдузундан хамаарылга чокка, доктаамал чедиишкиннинг болурун Ондар Бадыжык дөрт-беш чыл ажылдааш, эскерип каан. Хамык-ла ужур ажылга харысалгалыг болурунда, малчын кижиниң бодунуң кежээ, кызымаанда болур.

Ондар Сарыг-ооловичиниң көргүзүглери сөөлгү үеде улам-на бедип келген. Ленинчи юбилей чылында 335 хойдан 418 хураганны, бир башка онаалтыр 4,2 кг дүктү алган. Малга кол чүүл чем-не болгай. Сагыш човангыр хойжу чыл санында 10—15 тонна сигенни белеткеп алгаш, ооң-биле чаш хураганнарын доруккуже чемгерер. Бо чылын Ондар Сарыг-оолович агаар-бойдустуң таарымча чок байдалын эскерип каан, Баян-Кол унуунда он бир гектар сиген шөлун үш удаа суггарган. Сигенниң үнүжү тергиин, артында сырый. Хойжу оон 20 тонна хире сигенни кезип алыры чайлыг. Ооң кыштаанда 4 тонна сиген курлавыр болуп арткан. ону кончуг эки ажаап, кажаалап каан. Ёзулуг ажыл-агыйжы, кежээ малчын ындыг болур ужурлуг. Мал чеми белеткээринге өске малчыннар оон үлегер алыр херек.

Ондар Сарыг-ооловичиниң кежээ-кызымаан көргеш, чаңгыс чер-чурттуглары ону район Советиниң депутадынга соңгаан. Төрээн чурт төлептиг малчынны «Октябрь Революциязы» орден-биле шаңнаан.

Х. КИМ-ООЛ.

Улуг-Хем район.

Шенелдеде — электромобиль. Электри транспортунуң Бүгү-эвилел эртем-шинчилел институдунуң кылып тургусканы электромобильдерниң дуржулга хевирлерин Калининградта шенеп көрүп турар. Электромобильдерниң чүък сөөртүр болгаш чиик хевирлери колдуунда-ла хандырылга ажылдакчыларынга ажыглаттынар кылдыр тургустунган. Машинаны башкарары болгаш ажыглаары дыка таарымчалыг. Оларның шимчээринге ажыглаар энергиязы чүс километр орукту шакта-ла 40—60 км дүргедээшкин-биле эртеринге четчир.

ЧУРУКТА: чүък сөөртүр электромобиль Калининградтың кудумчуларында шенелде үезинде. Ол 0,5 тонналы сөөртүр аргалыг.

Е. ФИЛИППЧЕНКОНУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы.)

СПАРТАКИАДА

Совет Эвилелинде эң-не массалыг маргылдаа—ССРЭ улустарының V чайгы спартакиадазының сөөлгү хүннериниң бирээзи—июль 29-та боксерлар, шпагачылар, ватерболистер, хол бөмбүкчүлери болгаш волейболистер, адыгжылар болгаш сугже шураар болгаш сугга эштир спортсменнер хүндүлүг шаңналдарын сөөлгү медальдары дээш кызымаккай демисешкеннер.

Сөөлгү шиитпирлиг түңнелдерни Спартакиаданы хаарының байырлалынга дыңнадыры билдиңгир.

Спартакиаданың шпага-биле маргылдаазының тиилекчизи Минскиден келген спортсмен Алексей Никанчиков болган. Делегейниң үш дакпыр чемпиону Никанчиков бо чылдың делегей чемпиону, Токиога болган олимпиаданың болгаш чурттуң беш дакпыр чемпиону чораан Киев чурттуг Григорий Крисс-биле кызымаккай демиселдиң түңнелинде ындыг хүндүлүг атты чедип алган. Команда талазы-биле РСФСР-ниң төлээлекчилери мурнап турар.

Херээженнерниң хол бөмбүүнүң талазы-биле командаларының аразындан Москваның төлээлекчилери тиилээш, моон-биле беш удаа спартакиада чемпионнары деп атты алган. Оларның аразында спорттуң сес алдарлыг мастерлери бар.

Бөө адарының талазы-биле командалардан РСФСР-ниң шилиндек командазы амдызында тиилеп турар. Красноярск, Владивосток, Баку, Ереван хоорайлардан аныяк, шырак адыгжылар тывылган.

Москва чурттуг Галина Степанова—сугга эштир маргылдаага спартакиаданың үш удаа чемпиону болган. МКУ-нуң ол 22 харлыг студентизи кыс 200 метрге брасс аргалы-биле эжингеш, ону 2 минута 42,8 секундада эрткен.

Гандболистердей украин кыстар чаңгыс-даа аштырышкын чокка ойнааш, алдын медальдарны чаалап алганнар. Олар сөөлгү ужуражылгага Литваның командазы-биле ойнааш 14:14 санныг, хайым болганнар.

Эр кижилерниң бо талазы-биле маргылдаазының түңнели чүгле сөөлгү хүн илерээн. Москвачылар боттарының удурланыкчыларындан артык болганындан тиилээр аргалыг болганнар. Ынчангаш Москваның шилиндек командазының кежигүннеринге алдын медальдары тывыскан.

Ватерболистерден украиннер тергиидеп үнген. Ынчангаш олар шаг-шаандан тура москвачыларның спорттуң бо хевиринге «тергиидээшкинин» чаза шапкан деп болур. Бо маргылдаага РСФСР-ниң, Казахстанның болгаш Ленинградтың спортсменнери база шырак белеткенгенин көргүскеннер.

Боксерлардан июль 29-та Саратовтан барган инженер Анатолий Семенов алдын медальды ийиги удаа чаалап алган. Командалардан РСФСР-ниң төлээлекчилери мурнап турар. (СЭТА).

СИЛЕРНИ ЧАЛАП ТУР

ИЮЛЬ 31-ДЕ «Хүреш» стадионга кежээкиниң 5 шакта хоорайның бирги чери дээш бут бөмбүүнүң маргылдаазы эгелээр.

АВГУСТ 1-ДЕ Гастелло аттыг дыштанылга парыгының ногаан театрынга 12 шакта Москва болгаш Кызыл хоорайларның студентилериниң тудугжу отрядтарының каттышкан улуг концерти болур. Ооң соонда 4 шакта ол-ла черге Свердловск хоорайның аныяктарының танцы ансамблиниң солун программалыг концерти.

А спортка ынактар 5 шакта «Хүреш» стадионга бут бөмбүүнүң оюнун көрүп болур.

Культурлуг дыштанырынче хоорайның дыштанылга хүннериниң штабы кызылчыларны чалап тур.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ИЮЛЬ 31-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ыдыктыг Луканың ээп келгени» 10.00, 11.50, 13.40, 15.30, 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

«БАА-ХЕМ»: «Буруу чок болза, салывыт» 15.00, 16.55, 18.50, 20.35 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Дидимден оъя коргар» 9.30, 11.30, 13.30, 15.30, «Канонко Доластың ужуралдары» 17.20, 20.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Эрлер чайы» 15, 17, 19, 21.00 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР»: «Шураарынга белеткенген арзылаң» 17, 19, 21.00 шактарда.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ КИНО ЭКРАННАРЫНГА

«Ыдыктыг Луканың» ээп келгени деп «МОСФИЛЬМНИҢ» бүдүрүп үндүргени чаа кино үнүп эгелээр

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда килдизиниң 35-24, харысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, Культура килдизиниң 23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа база совет тургузуг килдизиниң 11-27, информация килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

ТЫВА АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республиканга-типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1.). ТС-00354.